

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
FILOZOFICKÁ FAKULTA
ÚSTAV ESTETIKY

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

ALMANACH SECESE V DOBOVÝCH POLEMIKÁCH

Vedoucí práce: Mgr. Veronika Veberová, Ph.D.

Autor práce: Zuzana Šandová
Studijní obor: Bohemistika
Ročník: 3.

2012

Prohlašuji, že svou bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., v platném znění, souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem odhalování plagiátů.

České Budějovice 9. května 2012

.....

Děkuji Mgr. Veronice Veberové, Ph.D., za odborné vedení mé bakalářské práce, za cenné rady, ochotu a trpělivost.

ANOTACE

Tato bakalářská práce se zaměřuje na *Almanach secese* a jeho dobové podmínky. Je rozdělena do tří částí, historické vymezení, kulturní vymezení a *Almanach secese*. V první části se zaměřuji na politickou situaci devadesátých let 19. století, do kterých zapadá vznik *Almanachu*. V druhé části se zabývám vznikem moderní literatury, která se rodí příchodem mladé umělecké generace. Její součástí je také vznik literární kritiky. Poslední část pojednává o samotném *Almanachu secese*, jeho záměru a o jeho přispivatelích.

ANNOTATION

This thesis focuses on the *Almanach secese* and its contemporary conditions. It is divided into three parts: the historical definition, the cultural definition and the *Almanach secese* itself. In the first part I focus on the political situation of the 1890's, which is the time of the formation of the *Almanach*. In the second part I deal with the formation of the modern literature rising up with the new art generation coming. The literary criticism is also a part of the chapter. The last part discusses the *Almanach secese*, its intention and contributors.

OBSAH

ÚVOD	7
1. HISTORICKÉ SOUVISLOSTI	10
1.1. Politická situace	10
1.1.1. První polovina devadesátých let.....	10
1.1.1.1 Omladinářské hnutí	12
1.1.2 Druhá polovina devadesátých let.....	14
1.2 Politické strany	16
1.3 Souhrn	18
2. KULTURNÍ SOUVISLOSTI	20
2.1 Česká literatura	20
2.1.1 Česká moderna.....	20
2.1.1.1 Manifest České moderny	22
2.1.2 Vznik kritiky	25
2.1.2.1 Kritika v moderní literatuře	27
3. ALMANACH SECESE	29
3.1 Secese.....	29
3.2 Stanislav Kostka Neumann	30
3.3 Úvod k Almanachu	32
3.4 Odmítavé reakce.....	33
3.5 Kladné reakce	34
3.6 Doslov	43
3.7 Souhrn	46
ZÁVĚR	51
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	55

ÚVOD

Tématem bakalářské práce je *Almanach secese* v dobových polemikách. Práci rozdělím do tří částí, ve kterých budu postupně rozebírat historický kontext, kulturní kontext a nakonec samotný *Almanach secese*.

V první části bakalářské práce se zaměřím na politickou situaci, která se na konci 19. století odehrávala. Bylo to období plné změn, bojů a zvrátů, což se přirozeně odrazilo také na společenskou situaci a následně na literární životě. Proto je k tomuto tématu nezbytné nastínit také právě tuto sféru společenského života.

Již v počátcích 90. let se odehrává zásadní změna, která bude mít na svědomí následný vývoj situace v českých zemích, a sice vystřídání hlavní vládnoucí strany staročechů mladočechy. Před volbami v roce 1891 dokázala mladá radikální generace využít situace, která byla pro jejich opozici silně negativní, a získali svými výstupy proti podléhání nadvládě Němců většinu hlasů. Důvěru získanou od svých voličů se již v počátcích snažili udržet budováním dobrých vztahů s ostatními politickými stranami, avšak postupem vývoje a získávání nových zkušeností vzdali pokus vyhovět všem a soustředili se na své vlastní cíle.

Jedna z nejméně radikálních událostí, kterou se zde budu krátce zabývat, je tzv. „proces s Omladinou“. Mezi jeho hlavní aktéry patřila také postava mladého S. K. Neumanna, kterému již v nízkém věku nebyla situace v Rakousku-Uhersku lhostejná, a proto se zapojoval do pokrokového hnutí a svou tvorbu také podmiňoval náladám ze stavu české společnosti.

Druhou polovinu 90. let náš národ opět prožívá s mladočeskou stranou v čele. Stále více se objevují snahy o získání pozornosti v říši, především o navázání diskuze v ohledu státoprávního programu. Český národ cítí potřebu dosáhnout úrovně, kterou zaujímají Němci především v jazykové otázce. Na těchto stránkách se tedy budu také zabývat událostmi, které se při řešení zrovnoprávnění češtiny s němčinou odehrály a jaké přinesly výsledky.

K proniknutí do problematiky politické situace je nezbytné orientovat se alespoň v základních politických stranách, které se objevovaly na scéně. Jednu podkapitolu proto věnuji jejich výčtu a krátké charakteristice.

Druhá část bakalářské práce pojednává o kulturních souvislostech spadajících do období poslední desetiny 19. století. Budu se zde zaměřovat na nově vznikající „uskupení“ s názvem Česká moderna. Řadíme pod ní skupinu umělců, kteří se pokoušeli do literatury vstoupit s novým pohledem a jinými názory, než jejich generační předchůdci.

Hovořit budu o jejich cílech a především o dvou počinech, kterými byl *Manifest České moderny* a *Almanach secese*.

Touha nově příchozí generace byla osvobodit svou duši, dovolit jí experimentovat a dostávat se na místa, kde byly doteď pouze zdi. V tomto období probíhalo mísení velkého množství nejrůznějších směrů a způsobů tvoření, proto si každý mohl vybrat stylizaci, která nejlépe vyhovovala jeho osobnosti. Hlavním cílem bylo vyhnout se nekonečnému a nic nepřinášejícímu epigonství, které bylo na konci 19. století v českém písemnictví značným problémem, a naopak tvorbu subjektivizovat, odrazit v ní sebe samotné. Důležitý pro ně byl osobní prožitek.

Nově příchozí proudy se značně lišily, avšak shodovaly se právě v tomto nejdůležitějším bodě – odmítaly tradici a hlavní pro ně byla originalita, což splňovalo požadavky mladých umělců. Můžeme si tedy povšimnout, že neshody mezi dvěma generacemi probíhaly jak ve sféře politické tak i kulturní. V obou případech však začalo mládí postupně nabírat na síle a umění bylo směřováno podle jejich požadavků.

V krátkosti se zaměřím na rozdíly, které tkvěly mezi generacemi a následně uvedu první zmiňovaný počín České moderny, kterým byl jejich *Manifest*. V jeho čele stál J. S. Machar, mezi další účastníky patří A. Sova, O. Březina, V. Mrštík, K. Šlejhar, F. X. Šalda, J. V. Krejčí, J. Pelcl, F. Soukup, J. Třebický, K. Köerner a V. Choc. Na několika řádcích seznámím s programem, který společně vypracovali, a který pojednává jak o požadavcích politických, tak i kulturních.

V první části *Manifestu české moderny* vytyčím především jejich požadavek oddanosti státu v pozici členů politických stran - zavrhují působení v této sféře pouze z důvodu vlastního prospěchu - a další záležitosti, nezbytné pro důstojné fungování. V otázce kulturní zmíním jejich požadavek o zapojení umělcova subjektu a v neposlední řadě požadavek o posuzování literární kritiky jako samostatného literárního žánru.

Z tohoto důvodu se v mé práci nelze vyhnout kapitole věnované právě literární kritice. Kritika jako taková existovala v literatuře již mnohem dříve, avšak svou podobu, jak ji známe my, získala právě teprve v 90. letech 19. století. Jejím úkolem se stává

nejen rozebrat určité literární dílo, ale především se svým názorem následně vstoupit do společné polemiky a přinášet tak objektivní soudy. Pro tuto generaci je hodnotná jejich vnitřní pravda, aby však kritikou mohli sloužit společnosti, není možné uzavřít se pouze sám do sebe. Proto spojují subjektivismus s vnějším světem a přebírají tak odpovědnost za společnost.

Třetí část práce bude zaměřena již konkrétně na *Almanach secese*, se kterým v roce 1896 přichází S. K. Neumann. V této části se budu zabývat charakteristikou samotného uměleckého směru secese. Věnovat se budu jeho význačným prvkům a způsobům, jak s ním lze přijít do kontaktu. Také se zaměřím na jeho vliv na společnost.

Další krátká podkapitola bude věnovaná S. K. Neumannovi a jeho aktivitám a tendencím, ke kterým se za svého života ubíral.

Dále se již dostanu ke konkrétnímu textu *Almanachu*. První zmínky budou náležet okolnostem jeho vzniku a pozastavením se nad záměrem mladého Neumanna.

V *Almanachu secese* jsou nejen příspěvky, které vybraní umělci zaslali, ale také jsou přiloženy omluvné vzkazy osobností, které z nejrůznějších důvodů svou účast odmítli, a zároveň krátký seznam jmen, od nichž se Neumann žádné odezvy nedočkal. Interpretace tedy začne právě jmenováním neúčastněných a pozastavením se nad důvody, jež ve svých odpovědích zasílají. Jejich odmítnutími je Neumann popuzen, což lze také snadno vydedukovat z jeho předmluvy.

Následující podkapitola bude obsahovat mou vlastní interpretaci všech příspěvků, které jsem v *Almanachu* našla. Ke každému autorovi připojím krátkou charakteristiku a v příspěvcích se zaměřím na hlavní básnické motivy a jejich možný význam v době vzniku. Za analýzou bude následovat zmínka o doslovu, jehož autorem je Jiří Karásek ze Lvovic.

Interpretaci zakončím podkapitolou, ve které shrnu záměry mladých umělců, nejvýznamnější motivy, s nimiž se při četbě setkáváme, a srovnávám *Manifest České moderny s Almanachem secese* a jejich význam v české literatuře.

Při vypracovávání jsem čerpala ze seznamu literatury uvedeného v závěru práce. V první řadě se jednalo o původní vydání *Almanachu secese* z roku 1896, které mi bylo poskytnuto k náfocení ve Vědecké knihovně v Olomouci.

V sekundární literatuře jsem využívala adekvátních zdrojů, které mi dopomohly nastínit především historický a kulturní kontext.

V bakalářské práci jsou užity také internetové zdroje.

1. HISTORICKÉ SOUVISLOSTI

1.1. Politická situace

1.1.1. První polovina devadesátých let

V 90. letech 19. století se velice rychle rozvíjela česká společnost, která se postupně vyrovnává ostatním evropským zemím. Ať už se jednalo o sféru kulturní, sociální, technickou nebo hospodářskou. Otevření Národního divadla v Praze, založení České akademie věd, počátky vydávání Ottova slovníku naučného. Sociální změny byly z velké části zapříčiněné narůstající židovskou komunitou. V austroněmeckém prostředí byla pro Židy situace nežádoucí, ostrý antisemitismus je z nepřátelského prostředí obracel k Čechům, avšak i zde se našli někteří mladočeši a mladí radikálové, kteří se proti nim stavěli. Přesto se však někteří probjovali až k působení na politické scéně. Byl mezi nimi například Emanuel Engel nebo zakladatel Lidových novin, Adolf Stránský.

Kontrast vzrůstu české společnosti tvoří její pokles při punktacích v roce 1890. Hrabě Taaffe, který v tu dobu stál v čele vlády, pozval do Vídně vládu, německé liberály a konzervativce a zástupce staročeských a konzervativních poslanců, za účelem projednání česko-německé dohody, tzv. punktací. Z mladočechů nebyl k tomuto sněmu přizván nikdo, na což dotčeně reagovali prohlášením, ústícím přímou hrozbou: „Varujeme proto důtklivě před každým pokusem o vyrovnání, které by opomenulo oprávněné stížnosti našeho lidu a které by nestalo se na základě úplné rovnosti obou národů... Tolikéž varujeme rozhodně před každým vyrovnáním, kterým by bylo porušeno zvláštní státoprávní postavení Českého království neb dokonce zrušena byla nedílnost a správní jednota této naší vlasti.“¹ Výsledkem jednání byl souhlas Čechů s německým návrhem přerozdělit české země na dvě oblasti. První oblast měla být zcela německá a druhá smíšená česko-německá. Po zasedání bylo sepsáno jedenáct punktů, do kterých staročeši v čele s F. L. Riegrem vkládali velké naděje na uklidnění české situace. Záměrem punktací bylo reorganizovat zemskou školní radu, která měla být

¹ Urban, O., *Česká společnost 1848-1918*. Praha : Svoboda, 1982. s. 393.

rozdělena do dvou oddělených částí, řešících zvláště záležitosti škol z českého a z německého okresu. Dále umožnit výuku v národním jazyce v obcích se smíšeným česko-německým obyvatelstvem, pokud počet dětí dosáhl požadovaného počtu. Třetím bodem bylo rozdělení zemské zemědělské rady rovněž na část českou a německou a vedle toho vytvořit speciální sekci pro společné záležitosti, kterými byl například rozpočet. Čtvrtý bod byl vytvořen pro podporu českých podnikatelů ve východních Čechách, pátý hovořil o úpravách volebního řádu do obchodních a živnostenských komor. Dalším požadavkem bylo rozdělení okresních a krajských soudů podle národnosti v obcích, které pod ně spadají. Sedmým bodem punktace bylo stanoveno, že při obsazování radů do vrchního zemského soudu v Praze lze u patnácti z celkového počtu jednačtyřiceti míst povolit znalost pouze německého jazyka. Při dosazování k okresním soudům a k státním zastupitelstvím byla také z části povolena znalost jednoho jazyka. V devátém bodě byla dohoda o revizi užívání jazyků mezi soudy, státními zastupitelstvími a stranami a samosprávnými úřady. Předposledním bodem chtěli dospět k novému jednání na zemském sněmu o užívání jazyka při samosprávných zemských úřadech a v závěru punktační dohody byla stanovena úprava volebního řádu do zemského sněmu. Namísto kurií městských a venkovských obcí zavést dvě kurie poslanců českých a německých okresů. Kurie velkostatkářská měla zůstat zachována.² Zveřejnění punktací proběhlo koncem ledna 1890 a členové zúčastněných stran je svorně odhlasovali.

Němečtí poslanci v punktacích spatřovali velký politický úspěch, zatímco v Čechách byla situace poněkud rozpačitější. Zúčastnění punktátoři si stáli pevně za svým, někteří stoupenci strany však jejich ústupnost kritizovali a přidali se k radikálně odmítavému postoji mladočechů. Staročeská skupina pomalu ztrácela své přívržence a mladočeši získávali na síle. Neutěšenost situace projevovali silným radikalismem. „A tak mladočeské volání, aby o punktacích rozhodl „národ“, bylo v březnu 1891 vyslyšeno.“³ Po volbách získala strana staročeská pouze jediný mandát a mladočeši se s velkou podporou veřejného mínění usadili v čele české politiky 90. let.

Hrabě Taaffe se pokoušel urovnat česko-německé vztahy v Českém království, ale nepřineslo to kladný výsledek. Punktace nebyly uzákoněny a přinesly úpadek nejen staročeské straně, ale také Taaffeho vládě, které se následně ujal kníže Alfréd August Windischgrätz.

² Efmertová, M. *České země v letech 1848-1918*. Praha : Libri, 1998. s. 87-90.

³ Tamtéž.

Pod vedením T. G. Masaryka se k mladočechům nakonec připojila i realistická skupina. Ti zprvu spatřovali určité spojení se stranou staročeskou, ale po jejich neúspěchu pro ně byly přijatelnější podmínky u opozice. Na rozdíl od nich měli založení konzervativnější, neuznávali silný nacionalismus a radikální odpor ke všemu rakouskému, který byl typický pro mladou generaci. Na druhé straně je však spojovala myšlenka demokracie. Masaryk se na věc díval s rozvahou a chladnou hlavou, společně realisté vypracovali svůj „střízlivý program“. Násilí, silný nátlak a negativismus neviděl jako východisko, naopak navrhl metodu „drobné práce“. „Jednalo se o praktické aktivity na všech úsecích národního života a osvojení si principů moderní demokracie.“⁴ Na rozdíl od jiných politiků nespatořoval důležitost v okamžité snaze dostat podíl na státní moci. Místo toho se snažil vyzdvihnout společnost na tak vyspělou úroveň, kde by ji Rakousko nemohlo přehlížet. Josef Kaizl souhlasil s Masarykovou myšlenkou „drobné práce“, avšak byl právě jedním z těch, kteří se snažili „dosáhnout politického státního vlivu a uznání Čechů jako národního státu.“⁵ Rozpracoval proto plán určité pozitivní strategie, kterým měly Čechy postupně docílit podílu na vídeňské vládě.

1.1.1.1 Omladinářské hnutí

Nemalé stopy za sebou v 90. letech zanechalo také pokrokové hnutí. Jednalo se o generaci studentů a mládeže, toužící po něčem novém, kteří s odporem pozorovali aktuální situaci v politické a sociální sféře. Obecně se o tomto spolku hovoří jako o „Omladině“. Nepochybně má slovo omladina spjatost s věkem účastněných na pokrokovém hnutí, jmenoval se tak i časopis dělnické mládeže. Zajímavé je, že při soudních procesech se slovo omladina nepřekládalo do německého jazyka jako „die Jugend“, ale zůstávalo ve své české podobě. To muselo u všech úředníků, jimž se tyto spisy dostaly do rukou, vyvolávat dojem o existenci nějaké mohutné organizace „Omladiny“.⁶

Omladináři nezavrhovali veškeré politické směry. Stoupenci strany pokrokářské, jmenovala bych například významného Aloise Rašína nebo Antonína Čížka, měli velmi

⁴ Křen, J. *Dvě století střední Evropy*. Praha : Argo, 2005. s. 285.

⁵ Tamtéž.

⁶ Pernes, J. *Spiklenci proti jeho veličenstvu : historie tzv. spiknutí Omladiny v Čechách*. Brno : Barrister & Principal, 2001. s. 237.

blízko k mladočešství. Byla jim blízká jejich společná touha po osamostatnění českých zemí. Na druhé straně byla spousta studentů, kteří stáli spíše u zrodu „pokrokového socialismu.“⁷ Živelné mládí bylo velmi optimistické a strhlo s sebou studentstvo z mnoha slovanských národů.

Pokrokové hnutí k sobě nabíralo stále více a více studentů a mládeže, společně pořádali sjezdy, setkání, demonstrace. Významný sjezd Slovanů se konal v Praze a později ve Vídni. Silně propagovali veškeré své požadavky, které sestavili do programu zabývajícím se politickou, kulturní i sociální otázkou. Pro dobro českých zemí požadovali rovné všeobecné hlasovací právo pro všechny občany nad 21 let, které považovali za základ všech občanských svobod. Mezi další potom patřila svoboda slova, tisku, shromažďování, bezplatné soudnictví přinášející spravedlnost pro všechny lidové vrstvy, osmihodinová pracovní doba. Dále se dožadovali osvobození státu od církve, neboť ta je věcí soukromou a ne prostředkem státní moci. Bezplatného školství mělo být přístupno všem lidovým vrstvám bez ohledu na pohlaví. Žádali praktické moderní vyučování v souladu s dobou, „založené na lásce k národu ke společnosti a k člověku.“⁸

Mladí pokrokáři, stojící na straně lidové utlačované vrstvy, se začali značně sblížovat se stranou dělnickou. Ta se přihlásila k jejich programu a začali působit společně. Vznikala spousta studentských a dělnických časopisů, hlásajících jejich myšlenky, mezi které patřil *Časopis českého studentstva*, *Neodvislost*, *Nové proudy* nebo *Pokrokové listy*.

Radikální hnutí se začalo rozmáhat. Omladináři pevně stáli proti šlechtě a jejím privilegiím a současná vláda se začínala obávat, kam celá situace dospěje. Postupně veškerá aktivita nabírala na síle a násilnosti, masivní demonstrace se stávaly dravější a Čechy se ocitly ve středu pokrokářské bouře v Předlitavsku. Začala se objevovat výhružná znamení a v tu chvíli už musela vláda rázně zakročit. V roce 1893 byl na narozeniny Františka Josefa I. nad Prahou vyhlášen výjimečný stav. Proti němu byly vznášeny námitky ze strany mladočeské, Eduard Grégr se vyjádřil slovy: „Výjimečný stav není pro národ český nic nového, nic nezvyklého, od té doby co český národ žije více méně ve stálém výjimečném stavu. Neboť právo, slušnost a spravedlnost byly mu vždycky jinou měrou, jakousi výjimečnou měrou, kratší měrou měřeny, nežli jiným

⁷ Křen, J. *Dvě století střední Evropy*. Praha : Argo, 2005. s. 285.

⁸ Čížek, A., Hajn, A. *Proces s tak zvanou „Omladinou“*. V Kolíně : Nákladem Al. Hajna, 1894. s. 20.

národům říše.⁹ Výjimečný stav byl nakonec skutečně vyhlášen, následovalo zastavení demonstrací a pozatýkání několika omladinářů jako varování. Poté začaly být jejich aktivity prošetřovány, zakázalo se vydávání jejich tisku a ten byl následně hromadně likvidován. V únoru 1894 byli pozatýkáni studenti předvoláni k soudu a souzeni za jejich protispolečenskou činnost, která jim přinesla tresty ve výši až osmi let. Mezi známé omladináře patří Alois Rašín, Antonín Pravoslav Veselý a Stanislav Kostka Neumann.

Mladočeská strana se zprvu snažila mladé pokrokaře chránit a stát za nimi, ale po vyšetřování a obvinění z protistátní činnosti bylo jasné, že se jejich společné cesty rozcházejí. Později se k rozchodu vyjádřila slovy „Vítané je každé pokrokové hnutí v našem dorostu, pokud ovšem toto v každém ohledu podřizuje se programu a vedení strany svobodomyšlné.“¹⁰ Nezaujala k nim žádný agresivní postoj, akceptovala existenci ostatních stran, ale držela se pevně svého programu, který jim dále zaručoval jistou pozici v čele vlády.

1.1.2 Druhá polovina devadesátých let

Ve Vídni podal Alfred Windischgrätz se svou vládou demisi a na jeho post byl dosazen Kazimír Badeni. Přislíbil nadstranickou vládu, zrušil výjimečný stav nad Prahou a Čechy se snažil uklidnit přívětivým přístupem, ačkoliv německý národ pro něho byl na výši. V českých volbách 1895 opět zvítězila strana mladočeská a to získáním zcela závratného počtu mandátů. Staročeši tím byli zcela vyloučeni z podílu na vládě. Mladočeská strana, která na počátku 90. let slavila svůj první úspěch, prošla za tu dobu vývojem. Její prvotní radikální náboj se umírnil a stala se z nich, jak Badeni sám přiznal, „řádná“ strana, která se vydala směrem reálné politiky. Díky tomu byl Badeni s mladočechy ochotný jednat.

Česká politická scéna se opět začala zabývat státoprávním programem. Neustálé diskuze přiměly Badeniho k nové reformě volebního práva. K dosavadním čtyřem kuriím navrhl ještě pátou, do které mohli volit všichni muži nad 24 let. Reforma byla odhlasována a potvrzena císařem. Další požadavek, který už dlouho visel ve vzduchu, byla tzv. „česká otázka“. Dobré vztahy s českými zeměmi byly pro upevnění pozice

⁹ Urban, O. *Česká společnost 1848-1918*. Praha : Svoboda, 1982. s. 432.

¹⁰ Urban, O., *Česká společnost 1848-1918*. Praha : Svoboda, 1982. s. 435.

Rakouska nezbytné. Dne 4. dubna 1897 se v parlamentě vytvořila nová většina. Sešli se poslanci Polského klubu, českých konzervativců s mladočechy a německé katolické lidové strany. Polsko-česko-německá koalice potvrdila, že vláda je nyní nestranná a druhého dne byla zveřejněna Badeniho jazyková nařízení.

Znamenalo to velký přínos pro Čechy, čeština byla nyní zrovnoprávněna s němčinou a považována za jeden ze dvou státních jazyků. Pro Němce to značilo jisté znevýhodnění, čeští úředníci nyní hovořili oběma jazyky. Jejich obavy z rostoucí moci Čechů se nepokoušeli skrývat, v jazykových nařízeních se podle nich pomalu rýsoval vznik českého státu. Badeniho autoritativní zásahy se minuly účinkem a na jeho druhý pokus, „zamezit rozporům dohodou v podobě česko-německé vyrovnávací porady“¹¹, reagovali Němci také odmítavým postojem. S nařízením se hodlali vypořádat po svém a velké protesty na sebe nenechaly dlouho čekat. Nacionálně argumentovali tím, že „úprava nařízení neprošla parlamentem a dvojjazyčností budou znevýhodněni ostatní rakouští Němci.“¹² Nesouhlas přerostl až do agresivní nadřazenosti, kterou Němci dávali najevo. Už nešlo pouze o politický spor, silný šovinismus a nenávisť se rozlily po rakouských zemích a daly za vznik velkým krvavým nacionálním demonstracím, které pohltily celé Předlitavsko. V listopadu 1897 přijal František Josef I. Badeniho demisi, nad Prahou opět vyhlásil výjimečný stav a jmenoval rakouskou úřednickou vládu Paula Gautsche.

Strana mladočechů se snaží najít pozitivní východisko a dospět k vytoužené rovnoprávnosti. Badeni sice opustil vládní kabinet, ale ve vzduchu stále visela nedořešená jazyková nařízení. S Gautschovou vládou přišel návrh vytvořit v českých zemích tři pásma. Rozdělení se řídilo podle národnosti, ke které se hlásí obyvatelstvo v daných úsecích. Vznikla proto pásma česká, německá a smíšená. Nařízení bylo vydáno, čeština s němčinou zrovnoprávněna a vláda opět podává demisi. Na Gautschovo místo dosedá František Thun, který se snažil jazyková nařízení podepřít zákonem. To však bylo za daných poměrů nemožné, protože německé strany stály pevně proti, a odmítly se účastnit jednání. Gautschova nařízení byla nakonec zrušena a Němci slavili vítězství. Tím byl u konce původní pozitivní plán vlády Čechů, Poláků a Němců a potvrdila se skutečnost, že doba ještě není dostatečně připravená na požadavek svobodných českých zemí.

¹¹ Křen, J. *Dvě století střední Evropy*. Praha : Argo, 2005. s. 288.

¹² Tamtéž. s. 287.

1.2 Politické strany

„Konec 19. století v české politice znamenal dovršení sociální struktury a postupný vznik pluralitního politického systému.“¹³ Na následujících řádcích rozeberu systém a aktivity politických stran, které jsou konstituovány na konci století.

Národní strana svobodomyšlná, tj. strana mladočeská, prošla velkými proměnami. Na počátku 90. let se formulovala jako opozice k tehdy vládnoucí staročeské straně, kterou radikálně odmítala. Po propadu v puntacích si mladočeši získali velkou podporu širokého mínění. Ve svých počátcích se na základě svého programu pokoušela stmelit dohromady všechny existující strany. Postupem času a vlivem událostí však uznala, že nemůže vyhovět všem. Přiklonila se tedy na stranu buržoazie a vydala se po stopách prvků demokracie. Během let se vypracovala z „bouřlivého mládí“ do stabilní a reálně smýšlející liberální strany. Mezi důležité osobnosti patří Josef Kaizl, který svého času působil jako ministr financí, Karel Kramář, Gustav Eim a v počátcích její existence také T. G. Masaryk, který se však později z vlády zcela distancoval a působil pouze sám za sebe.

Národní strana, neboli strana staročeská, pocítila na počátku 90. let silný úpadek. Ve volbách po puntacích nezískala žádné zastoupení a byla tak nahrazena stranou mladočeskou. Její konzervatismus nebyl v tuto chvíli vítán, ale postupem let se vynořovali ze stínu své opozice a to především na Moravě, kde spolu strany dokonce „společně vytvořily sněmovní klub.“¹⁴ Vůdčí osobnost byl František Ladislav Rieger, kterého později vystřídal Albín Bráf.

Strana konzervativního velkostatku fungovala na konzervativních principech. Po nástupu mladočechů ztratila svou velkou roli v české politice, avšak kuriový systém jim stále udržoval jistou pozici. O jejich zaměření zcela jasně vypovídá jejich zásada: „Nezlomná věrnost k posvátné osobnosti milovaného císaře a krále, k nejvyššímu rodu, k myšlence monarchické, jež všechny části říše objímá a pojí; obrana jednoty, síly a vážnosti celého mocnářství, pěstění a účinné osvědčování po otcích zděděného vlastenectví rakouského, pevné setrvání při náboženském přesvědčení a při požadavcích křesťansko-politického smýšlení ve všelikém oboru veřejné i zákonodárné činnosti... Jakož se sluší na věrné syny země, mající takové postavení dějepisné, tak význačnou osobitost politickou a tak vysoký význam osvětový, jako tato naše, položí poslancové

¹³ Efmertová, M. *České země v letech 1848-1918*. Praha : Libri, 1998. s. 91.

¹⁴ Urban, O. *Česká společnost 1848-1918*. Praha : Svoboda, 1982. s. 479.

velkostatkářstva konzervativního závaží hlasů svých povždy na váhu, kdykoliv o to půjde, aby byl obhájěn státoprávní zájem a dokonalá nedílnost království Českého, aby dopráno bylo oběma kmenům zemi obývajícím rovného práva a stejné vážnosti...“¹⁵ Nejvýznamnější zástupci strany byli šlechtického původu, před odchodem do vídeňské vlády k nim patřil například Alfréd Windischgrätz, dále potom František Thun nebo Karel Schwarzenberg.

Katolické strany se také angažovaly na politickém životě. Nebyly jim lhostejné sociální otázky a podporu u nich našli řemeslníci, dělníci i rolníci. Stavěly se proti socialismu a liberalismu, nejsilnější vliv měla Křesťansko-sociální strana pro Čechy a Moravu, kterou podporovali především moravští staročeši. Na jejich popud tak vznikla Katolicko-národní strana na Moravě, v čele s Mořicem Hrubanem a později ještě její česká odrůda Národní strana katolická v království českém.

V 90. letech se začíná seskupovat Agrární strana. Jak už název vypovídá, orientovali se na venkovské obyvatelstvo a řídili se heslem „Venkov jedna rodina“¹⁶ Vznikla oddělením se od skupiny mladočechů, se kterou se rozcházela v názorech, a svůj vznik komentovala jako: „Usamostatnění se od politických stran a utvoření strany agrární, která bude zvláště hájiti zájmy středního stavu tohoto, aniž by zapomínala na své povinnosti vůči ostatním stavům a celému českému národu vůbec.“¹⁷ Požadovali demokratickou ústavu a samostatnost českého státu.

Strana radikálně pokroková se přiklonila k buržoazní demokracii. Se stranou mladočeskou se vzájemně akceptovali, avšak vypracovali si svůj vlastní program, ve kterém bylo sepsáno, v čem se od vůdčí strany liší. Neodmítali ani spolupráci se sociální demokracií, ale jejich názory byly, nejen v otázce sociálních reforem, umírněnější. Naopak se postavili proti staročechům, konzervativcům a stranám katolickým. V čele strany stál Antonín Hajan spolu se svým bratrem Aloisem Hajanem, dále Antonín Kalina, Václav Choc, Antonín Čížek.

Národně sociální strana v Čechách, na Moravě, ve Slezsku, Horních a Dolních Rakousích měla program založený na podobném principu jako agráři. Podporovala českou maloburžoazii a stála v opozici vídeňské vládě. Zároveň se postavila proti sociální demokracii a jako reakce na ně postupně vznikla strana národních dělníků, kteří

¹⁵ Tamtéž. s. 477.

¹⁶ Efmertová, M. *České země v letech 1848-1918*. Praha : Libri, 1998. s. 98.

¹⁷ Urban, O. *Česká společnost 1848-1918*. Praha : Svoboda, 1982. s. 485.

„požadovali uspořádání českého státu na základě nejširší demokracie.“¹⁸ Kapitalismus byl jejich nepřítelem, ale uznávali soukromé vlastnictví, „pokud bylo nabyto poctivou prací“¹⁹ a odmítali provozování podniků sloužících veřejnosti soukromníky. Vůdci strany byli Josef Klečák a Alois Simonides a později Václav Klofáč.

Strana státoprávně radikální vycházela z pravicového proudu pokrokového hnutí a částečně z radikálních mladočechů. S těmi ze začátku tvořili jeden celek, avšak jejich silný nacionalismus je po Kaizlově vstupu do vlády, který chápali jako kapitulaci, donutil od strany mladočeské odstoupit a vytvořit stranu samostatnou. Jejich požadavek byla samostatnost českých zemí. V čele strany stál Alois Rašín, Karel Baxa, Jaroslav Preiss a Karel Stanislav Sokol.

Československá sociálně demokratická strana dělnická měla za vzor sociální demokracii v Rakousku a „v roce 1896 se stala federativním článkem celorakouské strany s vlastní organizační základnou.“²⁰ Hlavními představiteli byli Ladislav Zápotocký a Norbert Zoula. Odmítali kapitalismus, požadovali reformu mzdových a pracovních poměrů a všeobecné hlasovací právo. V roce 1897 došlo ve straně k prohlášení, ve kterém se stavěli proti liberální politice a proti nacionalisticky orientovanému státoprávnímu prohlášení, a na základě toho se od nich oddělila vlastenecky orientovaná část dělnického hnutí a vytvořila Českou stranu národně sociální.

1.3 Souhrn

Poslední desetiletí 19. století bylo ve znamení pokroků a změn. Mladočeská strana stojící po celou dobu v čele vlády zvládla své postavení zúročit a české země se tak staly členy Rakouska-Uherska, které nelze jen tak přehlédnout. Česká otázka však stále visí ve vzduchu jako velký černý otazník, na větší míru autonomie a zrovnoprávnění s Němci si budeme muset ještě počkat. Už ale samotné teoretické řešení otázky bychom mohli považovat za pokrok, díky kterému se praktické řešení dává do pohybu. Za dobu deseti let dokázali mladočeši zcela dospět a vybudovat si své pevné postavení. V doznívajících 90. letech však zároveň vznikaly strany nové, které začaly dosahovat většího vlivu a především v nastávajícím století budou hrát velkou roli.

¹⁸ Tamtéž. s. 488.

¹⁹ Tamtéž. s. 489.

²⁰ Efmertová, M. *České země v letech 1848-1918*. Praha : Libri, 1998. s. 99.

Jednalo se o pokrokovou inteligenci a dělnictvo. Vedla k tomu především společenská situace, která byla na přelomu století značně neutišená. Sociální rozdíly tříd byly nepřehlédnutelné a vzbuzovaly ve společnosti napětí. Proti buržoazii se stavěla nově příchozí politická i literární generace, která zdůrazňovala právo na svobodný rozvoj osobnosti. Silná touha po humanistickém individualismu a oproštění se od sociální závislosti se odrážela právě na literárním pozadí. Proto bych politickou situaci zakončila slovy, které provolával Stanislav Kostka Neumann při nacionální vřavě v roce 1897: „Zabili jste dávno lásku k vlasti ve svých srdcích, zabili jste duši patriotismu a nechali jste si jen kabát pro dobře placené komediantství. Tož se nedivte, jestliže přicházíme zabít i pojem, dávno již vyšeptalý a hluchý, když jeho jménem utlačujete nás a potíráte nás a loupíte a pálíte v chrámech, které budujeme pro příští věky! Neboť známe jedinou mrzkost: utlačovati, a jedinou hanbu: nebrániti se utlačovatelům.“²¹

²¹ Urban, O. *Česká společnost 1848-1918*. Praha : Svoboda, 1982. s. 504.

2. KULTURNÍ SOUVISLOSTI

2.1 Česká literatura

2.1.1 Česká moderna

Kdybychom měli vymezit období české literární moderny, vrátili bychom se opět k počátkům 90. let 19. století a pokračovali až k první světové válce, která se i v literatuře stala velkým mezníkem. Pod termín „moderna“ však také lze zahrnout celé 20. století. Toto období bylo obdobím střetávání se nejrůznějších literárních názorů, stylů, východisek. Z jedné strany přicházely pokusy o návrat do dob předchozích, na druhé straně vznikala nová literární ztvárnění. O období přelomu století se hovoří jako o fin-de-siècle. Termín označuje duchovní, kulturní a společenskou atmosféru konce století. Střetávají se zde nenaplněné ideály z končícího století, ale zároveň touha po nových možnostech, které přináší století nové.

V próze i poezii se vyskytují prvky realismu, secese, symbolismu, impresionismu a dekadence, přicházejí nové avantgardy a rodí se nové filozofické, sociologické a psychologické koncepce. Ve středu všech dění politických, společenských a duchovních se objevuje pojem humanistické individuum – osobnost, která se držela své vlastní vnitřní intuice a pravdy. „Tento pojem spojuje vášeň a imaginaci a pouze jejich neustálé obohacování jednoho druhým vytváří pro soudobého myslitele podmínku tvořivého rozvoje, neustále přehodnocujícího zdánlivou životní „reálnou“ jistotu, pronikajícího k podstatě jevů, věcí a především k sobě samému.“²²

Před začátkem 19. století přicházely umělecké směry postupně a vzájemně na sebe navazovaly, v 19. století střídání nabíralo větší tempo a na konci století již vedle sebe existovalo spousta směrů, které se vzájemně křížily, působily na sebe, navazovaly nebo si vzájemně odporovaly. Hlavním důvodem byla neutišená společenská situace, touha umělce nalézt sama sebe, osvobodit se a experimentovat. Potřeba jedince odpoutat se od aktuálních společenských hodnot a uspořádání, kde má každý svou danou roli, touha uniknout ze sociální krize, kterou přináší technologické pokroky bořící

²² Vojtěch, D. *Vášeň a ideál: Na křižovatkách moderny*. Praha : Academia, 2008. s. 13.

vše pro člověka přirozené. Dalším důvodem přechodu od všeho tradičního bylo zaobírání se samotným „já“. Je opakem ideologií kolektivismu, „já“ jako něco neuchopitelného a obnaženého před okolním světem. Modernisté pojmají umění jako něco volného, k čemu mohou uniknout, do čeho tvorbou vkládají kus sebe samého. Zdůrazňuje se osobní požitek umělce v nezávislosti na racionálním prostoru a času. Výsledkem je přeměna skutečnosti na základě metafor a asociací.

S proměnami uměleckých stylů, které k nám přicházeli, vyzkoušeli umělci za svůj život i několik odlišných způsobů sebevyjádření. Společné měly nově příchozí směry jedno – zcela odmítaly předchozí tradiční proud. Zájem se nyní ubíral k originalitě a nejednou zacházel až za její hranice a nebránil se provokaci.

Na společenskou krizi začala literatura reagovat ve dvou proudech. Stejně jako tomu bylo v politické situaci, i v literatuře se v názorech střetávaly dvě generace. Každá měla jiný názor na řešení krize a jinou představu o funkčnosti literatury. Právě funkce literatury začíná nabírat na důležitosti. Řeší se otázka působení literatury na společnost a tak vzniká tvorba určená pouze určitým společenským vrstvám. Zmíněné dvě generace umělců spolu vzájemně diskutují a dostávají se do střetů.

Mezi starší autory patří například Jan Neruda, Jaroslav Vrchlický, Jakub Arbes nebo Alois Jirásek. Nemají však jednotný názor, který by je udržoval pohromadě, každý měl svou vlastní tvůrčí metodu. Vzájemně ale působí na širokou společnost, kterou se snaží povzbudit, navrátit jim víru a ztracené sebevědomí. Dále se shodují v otázce boje za lidská práva, která jim jsou Rakouskem-Uherskem upírána. Jejich literární tvorba čerpá především ze života venkovského lidu a proletariátu a vznikají tak díla založená na realistickém zobrazení skutečnosti. Žánrově se na základě realismu rozvíjelo především drama, próza, realistická povídka a později historický román. V české poezii se pokoušejí vnést do svých básní své návrhy na řešení společenské krize, vzniká tak tvorba především vlastenecky a politicky zaměřená. Verše jsou obohaceny metaforami, novotvary, jazykovými klišé a velmi časté je užívání alegorií. Příznačné je však pro starší generaci především to, že v jejich základech je pevně zakotvena tradice, ze které čerpají, a nepřinášejí proto tak závrtné změny jako generace mladší.

Mladí spisovatelé jsou rozčarováni ze skutečného stavu společnosti, z čehož viní českou buržoazii, která se dopouští sociálního útlaku, a ničí ideu demokracie. Nezapojují se do národní společnosti, nevěří vládnoucím politickým silám a pokoušejí se nalézt vlastní řešení. Staví na svém individualistickém postoji, který jejich tvorbu

buď odvrací od skutečnosti, nebo je odtržením od společnosti vede pokrokářskou cestou a vzniká tak umění, ve kterém hraje hlavní roli dělnická třída.

V dramatu a próze navazuje mladá generace na své starší předchůdce. Realismus ve své tvorbě potom ozvláštňují prohloubením psychologizace postav a zapojením většího množství subjektivity, která se projevuje vysokou mírou kritiky a drsnějším zobrazením reality. V poezii se snažili oprostít od epigonské literatury. Opět byl plně zapojen subjektivismus, poezie se stala odrazem umělce samotného, který kritizuje společnost a nenaplnění ideálů. Rozpor mezi skutečností a ideálem se stává hlavním tématem celé mladé generace, ačkoliv ne každý reagoval stejně. „Jejich tvorba zahrnuje širokou škálu projevů od přímých, útočných obžalob měšťácké společnosti jako zdroje tohoto rozporu, až k veršům, které hledají východisko v nábožensko-mystických představách vesmírné harmonie všeho živoucího, aniž však ztratily ze zřetele sociální motivaci tohoto rozporu.“²³ Dalším rozdílem mezi tvůrci této generace bylo samo využívání jazyka v poezii. Někteří se přiklonili k jazyku hovorovému a přímému, na druhé straně se formuluje další skupinka umělců, kteří se hlásí k českému symbolismu.

Symbolisté se snaží podat celkový obraz světa, ve kterém kladou do protikladu člověka a společnost. Je zřejmá jejich orientace na společnost, „básníci českého symbolismu se pokoušejí svými velkými symboly překonávat všeobecnou deziluzi i rozklad společenských hodnot hledáním kladné, syntetické koncepce světa.“²⁴ Ve svých dílech užívají mnoho metafor, symbolů, náznaků, cizích slov a pokoušejí se nalézt ideál národní společnosti, který by byl harmonický a ucelený. Každý umělec má o harmonii jinou představu, proto vzniká spousta odlišných podob, jako například „ideál abstraktní anarchistické říše svobody, obrat do vnitřního světa snů o lepší společnosti, ideál všeobsáhlé vesmírné harmonie nebo společenská vzpoura jedince, která je zároveň shledávána marnou, bezvýchodnou.“²⁵ Problémem abstraktní symbolistické literatury byla vyčerpateľnost výrazových prostředků, proto se později nejmladší nastupující generace literátů od symbolismu zcela odvrací.

2.1.1.1 Manifest České moderny

²³ Mukařovský, J. *Dějiny české literatury III*. Praha : ČSAV, 1961. s. 370.

²⁴ Lantová, L. *Hledání hodnot : (o literární kritice devadesátých let)*. Praha : Academia, nakladatelství Československé akademie věd, 1969. s. 70.

²⁵ Mukařovský, J. *Dějiny české literatury III*. Praha : ČSAV, 1961. s. 371.

Prohlášení *Manifest České moderny* byl otištěn v časopise *Rozhledy* v říjnu 1895. Původně se mělo jednat o almanach s názvem Sborník české moderny, ke kterému plánovali vytvořit také vlastní umělecký spolek, ale nakonec zůstalo pouze u prohlášení. Hlavním tvůrcem *Manifestu* byl J. S. Machar. Podepsaní pod ním byli nejen spisovatelé, ale také literární kritici a realisticky a pokrokově zaměřeni političtí publicisté, jmenovitě J. S. Machar, A. Sova, O. Březina, V. Mrštík, J. K. Šlejhar, F. X. Šalda, F. V. Krejčí, J. Pelcl, F. Soukup, J. Třebický, E. Koerner a V. Choc. Byli to revolucionářsky zaměřeni umělci požadující především individualitu tvorby, kteří se pokoušeli prosadit také v politických kruzích, a sice snahou dosadit proti vládnoucí straně mladočechů skupinu pokrokářů s realisty.

S nechutí pozorují stav české politické scény, který dávají za vinu mladé generaci devadesátých let. Zmiňují důvěru, kterou národ vkládal do nastupujícího živelného mládí po posledním pokusu generace staročechů vyzdvihnout české země. V *Manifestu* rázně odmítají přetvářku a plané vlastenčení nejen vládnoucí politické strany, ale vůbec celého národa, který není schopen upřímně přiznat zkázu, kterou si přivodil. Zavrhuje politiky, kteří svoji funkci berou na lehkou váhu a své aktivity směřují pouze k obohacení sebe samých bez ohledu na fungování státu, kterému se svým vstupem do politické sféry zavázali. Obávají se o své pozice, proto již upustili od prvotních ideálů a touhy po nápravě, se kterou do politiky vstupovali. Za hodnotné zástupce považují kritici hrdé politiky, schopné bojovat pro svou vlast na úkor svého pohodlí a luxusu. Dále zavrhuje nacionální šovinismus a vybízí ke smíření s německými krajany jako člověk s člověkem, protože rodný český jazyk jim nikdo nemůže odebrat a ostatní spory mezi národy považují za zbytečné. Stejně tak kritizují odmítání nevládnoucích stran, i těch pro současnou scénu ne zcela pohodlných, mezi které spadá například české dělnictvo, neboť právo na národní ochranu má každý člověk bez ohledu na jeho názory a politickou orientaci. Zmiňují však strany církevní a vojenské, které podle jejich názoru silně ovlivňují nevyrovnanost společenských rozdílů. Za ohnisko zla považují evropskou buržoazii, která má starost pouze sama o sebe a nedbá na volání o pomoc od méně vlivných sociálních tříd. J. S. Machar na základě nerovností ve společnosti naráží zpět na otázku všeobecného hlasovacího práva, která byla předložena rakouské vládě jako projev snahy o samostatnost, ale později zůstala ležet bez povšimnutí. Požaduje návrh znovu podat, snížit tak nerovnosti ve všech vrstvách a pozdvihnout české sebevědomí, k čemuž je potřeba nejen hlasovacího práva, ale celkově jinak pojatého způsobu politické aktivity. Další zmínka *Manifestu* se

zaobírá otázkou postavení ženy ve společnosti. Manifestátoři žádají přístup a angažovanost žen v sociální i kulturní sféře života.

Druhá otázka *Manifestu* se týkala stavu českého literárního písemnictví. Reagovali jí na starší generaci, která se v umění držela pouze starých směrů, a nedokázala pochopit nové mladé pojetí. Mezi nimi vznikla nepřehlédnutelná propast. Nová generace se odmítá podřizovat zkušenějším autoritám, které jejich revolucionářství považují za výkřik rebelství. *Manifest České moderny* vystupuje proti přejímání cizích myšlenek a forem, které se pouze neustále opakovaly a českému písemnictví nedodávaly nic hodnotného. „Nevážíme si pestrobarevného látání přejatých myšlenek a forem, zrymovaných politických programů, imitací národních písní, veršovaných folkloristických terek, šedivého fangličkářství, realistiké ploché objektivnosti.“²⁶ Požadují zapojení individuality, samotného autorského „já“, které přinese něco neotřelého. Literární kritiku chtějí zrovnoprávnit s ostatními literárními žánry, protože její funkce může udělat přítrž v době epigonství. Nejdůležitější je pro ně svoboda slova, která nebere ohledy na nikoho a svou přímostí dostává českou literaturu na výši bez podléhání módním výkřikům. Žádné napodobování předcházejících stylů jako byl například romantismus nebo obyčejné zobrazování vnějšího světa, které probíhá u realistů. Jejich požadavek byl originální obraz vnitřní osobnosti autora: „Chceme pravdu v umění, ne tu, jež je fotografií věcí vnějších, ale tu poctivou pravdu vnitřní, jíž je normou jen její nositel – individuum.“²⁷

Manifest byl otištěn v časopise *Rozhledy* a sympatizovaly s ním i jiné časopisy zaobírající se literaturou nové generace. I přesto však zůstal jediným činem, o který se Česká moderna pokusila. Jejich prvotní myšlenka stmelit pokrokaře s realisty a připravit tak vhodnou opozici vládnoucím mladočechům pouhou myšlenkou také zůstala. Také samo seskupení podepsaných pod *Manifestem* nemělo dlouhého trvání. Vlna dohad, která přišla bezprostředně po otištění, zapříčinila rozpad jednotného proudu. Za svým názorem zůstalo stát pouze radikální jádro, do kterého patřili F. X. Šalda, J. S. Machar, A. Sova, V. Mrštík a K. Krejčí, ostatní podlehlí a odvolali svou účast. Sen o vytvoření základny pro mladou literaturu se rozplynul, na zúčastněné uvrhl pocit marnosti a ti se už dále vydávají na samostatnou uměleckou dráhu. Jejich aktivita však nebyla zcela

²⁶ Šalda, F. X., Machar, J. S. et al. Manifest České moderny. In: *Rozhledy* [online]. 1895 [cit. 2012-04-10]. Dostupné z: <http://www.ceskaliteratura.cz/dok/mmoderny.htm>.

²⁷ Tamtéž.

zbytečná. Přínosem bylo postupné vymaňování umění z buržoazní nadvlády a literatura postupně nacházela svou vlastní svobodnou cestu.

2.1.2 Vznik kritiky

Na počátku devadesátých let je kultura považována za sféru svobodné iniciativy. Tím se dostává do popředí česká literární a společenská kritika, na kterou kladla důraz především mladá generace. V osmdesátých letech se zdálo, že česká poezie neustále nabývá a stoupá její umělecká úroveň, skutečnost však byla jiná. Rozmáhal se právě fenomén epigonské literatury. Jednalo se o napodobovanou literaturu, její autoři, mezi hlavní propagátory patřil Jaroslav Vrchlický, převzali vzory z cizích kultur a podle nich tvořili vlastní díla. J. S. Machar tuto skutečnost příznačně komentoval slovy: „Tehdy se zdálo, že nastává velká doba české poezii... Tehdy podivuhodný Vrchlický stoupal úžasným letem vzhůru a tryskal světlem podoben zlatému slunci a na druhé straně zas jako vypouklé zrcadlo schytl každý cizí paprsek, ztlumočil a vrhal jej k nám.“²⁸ Proti Vrchlickému počínání se razantně stavěl také literární kritik F. X. Šalda: „V devadesátých letech neznal jsem zhoubnější cesty v české poezii než hladké, vyježděné koleje jeho efektních, ale dutých rýmů, jeho lesklé, ale studené rétoriky, která kladla již jen vedle sebe... celá veršová kliše, hotové a ztrnulé útvary lepencových frází... Protestoval jsem proti dvěma, třem sbírkám Vrchlického z polovice let devadesátých snad rozhodněji, než se dnes může zdáti někomu nutným; ale byl to výkřik z úzkosti a hrůzy chvíle a musil jsem jej vyraziti, neměl-li jsem se zalknouti.“²⁹ Literatura tedy sice byla produkována, ale nepřinášela svým opakováním společnosti nic hodnotného. Je proto potřeba dosáhnout nějakého zvratu, který by zastavil tuto industriální výrobu literatury, a nechal vzniknout novým hodnotám umění.

Odpor starší generace, mající stále v paměti slavnější minulost, k současné „moderní společnosti“ vzrůstá a množí se pocity neklidu, rozervanosti a zoufalství. Jejich smýšlení o společenské situaci, ve které právě buržoazie jako jediná stojí navrchu, vede k nedůvěře v jakoukoliv možnost nápravy, což se odráží v jejich tvorbě silnými negacemi a odporem. Tyto negace postupně vzbuzují u generace devadesátých let touhu po nových skutečnostech, objevuje se objektivní ideál

²⁸ Machar, J. S. *Konfese literáta*. Praha : Československý spisovatel, 1984. s. 162.

²⁹ Šalda, F. X. *Boje o zítřek ; Duše a dílo*. Praha : Melantrich, 1973, s. 94.

budoucnosti, ideál, který by přestavěl uspořádání dosavadní společnosti bez měšťáckého nadřazení.

Tento vztah mezi umělcem a buržoazní společností tvoří zlom ve vývoji české kritiky. Ze spisovatele na konci století se stal jedinec, který se spoléhá pouze sám na sebe, a který upustil od touhy stát se součástí měšťácké společnosti. Nebere na nikoho žádné ohledy a vynáší kritické soudy o současném stavu společnosti. Individualisté odhalují protiklady mezi zdáním a skutečnou nerovností společnosti, což vede ke střetům s buržoazií. Protiměšťácká aktivita se brzy začíná rozdělovat do několika kolejí. Jádro generace se zcela nestaví do pozice opuštěného jedince, bere v potaz subjektivní vztah k okolí a svým postojem se snaží prorazit cestu pokroku. Z představy o rozporu jednotlivce se společností si část mladé generace vytvořila svůj vlastní spolek a z něho vzešlo uskupení české dekadence.

Hlavními představiteli byli Jiří Karásek ze Lvovic a Arnošt Procházka. Úpadek vládnoucí třídy je přivádí k „negaci všech dosavadních společenských hodnot, ke krajnímu subjektivismu, k hlásání nálad smrti a zániku, jež jsou provázeny výstředně vybičovanou erotikou, a konečně k individualisticky aristokratickému pojetí umění, zavrhuujícímu jeho společenskou úlohu.“³⁰ Dekadence jako literární a umělecký směr vzniká v polovině 19. století ve Francii. Svým vyjádřením navazuje na romantismus a zcela popírá racionalismus, mající v té době díky neustále vznikajícím přírodním vědám velký vliv. Původně slouží pojem dekadence jako označení „civilizačního úpadku, pokles tradičních historických hierarchií. Lze pod tím chápat: abnormálnost, vyzývavost, extravagance, ošklivost, chorobnost, perverze, úchylka, pasivita, slabost, umělost, narcismus... Ale i znejišťující ironická distance, aforistické tázavé paradoxy a nesmlouvavá pochybnost, kritická skepse, vědomí jinakosti, nárok na všeplatnost estetiky a na univerzálnost diferencující obrazivosti, rafinovanost významu a výrazu, architektura návratů, variací, valérů a nuancí, jemnost stylizace a mystifikace, melancholický iluzionismus, vznešená výlučnost, egotismus.“³¹

Část generace, především F. X. Šalda, S. K. Neumann nebo A. Sova, vidí izolaci jedince jako nepřirozený a nucený počín. Stojí tedy proti sobě jedinci, kteří spatřují východisko v individualismu, naproti nim jsou skupiny, které se odmítají vzdát své přirozené představy o potřebě společnosti. Tento rozpor vede k rozpadu národního tábora a ke vzniku nového písemnictví bez sepětí s českou buržoazií.

³⁰ Mukařovský, J. *Dějiny české literatury III*. Praha : ČSAV, 1961. s. 369.

³¹ Vojtěch, D. *Vášeň a ideál: Na křižovatkách moderny*. Praha : Academia, 2008. s. 76-77.

Autoři 90. let odmítají spojit se do jednoho celku s pevnými stanovisky, názory a zásadami. Hodnotná je pro ně pouze jejich vnitřní pravda ve vnějších nepříznivých podmínkách. Tento postoj přináší vznik nových ideologií, které už nejsou v závislosti na dobovém myšlení a názorech především měšťácké třídy. Spojení subjektivního pohledu s vnějším světem, což vyzdvihuje právě literární kritika, přináší další vývoj umělecké sféry. Odhalováním svých vnitřních pocitů a postojů se zároveň odhaloval skutečný svět, protože potřeby jednotlivců se shodovaly s obecnými potřebami společnosti a jejich touhou po lepší budoucnosti.

Osobnost kritika se pokouší vynést svůj kritický soud, který se netýká pouze jeho samého, ale snaží se převzít odpovědnost za celou společnost, která se nachází v nesnadné situaci. Jeho názor se stává součástí kritické metody, na základě které vzniká vyhraněný postoj ke skutečnosti. Díky tomu „v době, kdy jsou všechna dosavadní objektivní kritéria a společenské „jistoty“ více či méně spojeny s ideologií vládnoucí třídy, dovoluje vyhrocený individualismus, který se chce všech těchto představ vzdát, skutečně se přiblížit pravdě.“³² V zásadě tedy odmítají způsob vše pochopit a přijmout za své bez zapojení svého vlastního posudku. Být součástí literární kritiky však neznamena pouze vyjádřit svůj subjektivní posudek ke skutečnosti, ale také brát ohled na společenský dosah kritického soudu. Kladou si tedy za cíl udržet v kritice jistá pravidla a převést ji až na vědeckou úroveň.

2.1.2.1 Kritika v moderní literatuře

Literární kritika přináší do české literatury nové pojetí národního umění, které se snaží zcela odlišit. Nejedná se již o ideály demokracie, osvobozeněcká hnutí, díla pokoušející se nalézt řešení, která jsou typická pro starší generaci věřící v soudružnost národa. Naopak se setkáváme s novou estetikou – literatura se blíží skutečnosti, zobrazuje životní skepsi a odmítá prvky, které do ní vkládali předchůdci mladé generace. Slova F. V. Krejčího přibližují skutečnost, která se odehrávala: „Specificky českou byla bojovná fronta proti nekulturnosti a lživosti vlastenecké fráze a jiným našim ryze českým zlořádům a nedostatkům. Nevyvinutost literatury, nedostatek uměleckého smyslu u spisovatelů a obecenstva, nevyhraněnost pojmů a kritérií, které

³² Lantová, L. *Hledání hodnot : (o literární kritice devadesátých let)*. Praha : Academia, nakladatelství Československé akademie věd, 1969. s. 51.

jsou nezbytným podkladem každé moderní kultury, to vše způsobilo, že u nás v Čechách poměrně více než kde jinde bylo moderní hnutí nuceno své těžiště posunout do kritiky, na kritice demonstrovat svá hlediska a kritikou, tedy nepřímou a negativně, vychovávat ke kultuře... Málo bylo mezi touto generací duchů, kteří by byli tvořili díla průhledná a harmonická krásy. Či lépe řečeno, duchové tací byli, ale okolnosti, tlak poměrů a nálada doby je nutily vyslovovat se odbojně, kacírsky, a bořit tam, kde by jiní chtěli budovat.³³

Kritici této doby přicházejí s novým pojetím své činnosti. Jejím smyslem není pouze hodnotit a posuzovat literární dílo, ale od dosavadního počínání kritiků se liší následným rozbořením a polemikou rozdílných názorů. Z počátku jsou představy literárních kritiků o jejich uměleckém pojetí ne zcela jasné natolik, aby je mohli uvést v praxi, proto se nejdříve uchylují pouze k negaci dosavadní literatury. Až básnická tvorba příchodem nové poezie přináší změnu jejich soustředění. Básníci jako S. K. Neumann, O. Březina nebo K. Hlaváček, kteří svými díly přinášejí obrazy životních pocitů lidí na přelomu století, jsou českou kritikou pojmáni jako vyšší vývojový stupeň básnického poznání a ztvárnění skutečnosti.³⁴ Rozšiřováním této nové poezie směřuje literární kritika v druhé polovině devadesátých let k útlumu, neboť tito nově příchozí umělci na sebe strhávají velkou pozornost a svou originalitou směřují k nadčasovosti.

Doba jejího nejsilnějšího působení se však stala součástí literárního podvědomí. Představila se jako samostatná oblast literární tvorby, která usiluje o více než pouhé hodnocení estetiky a výchovného záměru díla. Jejím cílem je přinést objektivní kritický soud a stát se společenským činitelem. Podařilo se jí oprostit od zastaralých uměleckých ideálů a svou přímostí vytvořila podklad pro vznik nové české poezie. „Kritika je pocíťována nejen jako jeden z nejvýznamnějších nástrojů ideologického zápasu, ale i jako zbraň v úsilí po větší umělecké náročnosti; a právě to má v našich poměrech od vystoupení devadesátníků svou bohatou tradici.“³⁵

³³ F. V. Krejčí, *Nová modernost*. In: *Hledání hodnot : (o literární kritice devadesátých let)*. Praha : Academia, nakladatelství Československé akademie věd, 1969. s. 67.

³⁴ Lantová, L. *Hledání hodnot : (o literární kritice devadesátých let)*. Praha : Academia, nakladatelství Československé akademie věd, 1969. s. 70.

³⁵ Lantová, L. *Hledání hodnot : (o literární kritice devadesátých let)*. Praha : Academia, nakladatelství Československé akademie věd, 1969. s. 73.

3. ALMANACH SECESE

3.1 Secese

Tento umělecký směr se začíná projevovat v období, které jsem již zmiňovala na začátku – fin-de- siècle, tedy přelom století. Sám název „secese“ označuje jistou vzpouru, snahu odtrhnout se od všeho zažitého, a užívalo se ho již v antickém období. Na přelomu 19. a 20. století jí skupina pařížských umělců vyjadřovala nově vznikající proud umění, který se stavěl proti všemu dosavadnímu. Byla sloučeninou prvků realismu, impresionismu a symbolismu a vznikl tak umělecký sloh souladné, harmonické, mnohdy až nadpřirozené, krásy. Jednalo se o sloh převážně vyšších sociálních tříd, které jeho okázalostí dávaly najevo své postavení. Secese neovlivnila pouze literární písemnictví, ale odrážela se v nejrůznějších odvětvích umění, jako například hudba, architektura, užité umění, malířství, sochařství, oděvnictví a její prvky jsou obsaženy dokonce v tanci, jako je kankán.

Nejtypičtějším secesním znakem je ornamentálnost a využívání neobyčejného míchání barev, které však zůstávaly v jemnějších odstínech. Ozdobný detail, který se všude vyskytuje, mnohdy působí navzdory účelnosti a praktičnosti. Ornamenty na sebe postupně navazují a opakují se, čímž dodávají právě onen zmíněný prvek harmoničnosti. Nepopíratelná inspirace je čerpána z přírodních jevů. Na rozdíl od romantismu se secese neuspokojuje pouze s poetickou krásou přírody, ale všímá si právě jejích tvarů a barev. Mezi časté motivy pak můžeme zařadit leknín, lilie, kapradí, labuť a pávy nebo exotičtější ještěrky, kraby a medúzy. Secesní fantazie je velmi rozsáhlá, nezdržuje se pouze u přírodní krásy, ale oddává se také vysněným krajinám, proto můžeme nejen v malířství, ale také v poezii narazit na bytosti mytologické, jako jsou například kentaurové, sfingy, pegasové, nejrůznější démoni a víly. Období secese s sebou neslo svůj specifický životní styl. Nemajetné sociální vrstvy si nemohly dovolit luxus, který byl v této době velice módní, a jehož projevy buržoazní třídy rády dávají viditelně najevo. Oddávají se nejrůznějším druhům zábavy, což se odráží také v literární tvorbě. Vznikají šantány a nová divadla, uvolňuje se sexuální život, hovoří se o volné lásce, experimentech a prostituci.

Secesní poezie je velmi málo rozšířený jev. Umělecké dílo má většinou charakter dekadentní nebo symbolistní a je doplněn o několik prvků secesních. Mnohem více pak tyto prvky pronikají do dramatu, kde mají vliv na dekoraci, hudbu a celé vyznění hry. Odraz secese v literatuře probíhá především zobrazením tohoto způsobu života. Jeho nejbližším zobrazením je prostředí ruchu velkoměstských ulic a bulvárů se vším co s sebou městský život přináší – společenské akce, šansony, varieté, velké výstavy.

Kolébku secese tedy nalézáme v Paříži, postupně se dostává do dalších evropských měst a svůj vliv přenesla také do Prahy. U nás tento pojem zůstával u svého původního významu, čili pokus o určitý vzdor proti autoritám. V tomto útočném významu byl také v roce 1896 použit S. K. Neumannem ve vydaném *Almanachu secese*. Zde se zúčastnění básníci staví proti „banalitě denního bytí, v nenávisti hmoty, surové a těžkopádné, v opomíjení a zavrhování vnější reality, takzvané skutečnosti a pravdy objektivních fakt, v unikání a vzletání do volných a vonných a čerstvých krajů Psýchy.“³⁶ Účastníci *Almanachu* však nejsou secesní básníci v pravém slova smyslu, neboť samotná secesní poezie, jak jsem již uvedla výše, nemá v literatuře přímé zakotvení. Jedná se především o představitele *Moderní revue* a Katolické moderny, protože dekadence má k samotné secesi v mnohém velmi blízko.

Orientace na secesi se projevuje u prvních českých modernistů, kteří byli bývalými žáky Vrchlického. Jedním z nich byl například Jaroslav Kvapil, který se secesí přichází do styku především díky jeho společenskému životu odehrávajícího se kolem divadelní činnosti. Menší množství prvků potom využívají mladší básníci, kteří se již razantně staví proti Vrchlického škole, především autoři kolem dekadentního časopisu *Moderního revue* a *Almanachu secese*.

3.2 Stanislav Kostka Neumann

Byl jednou z nejnápadnějších osobností devadesátých let 19. století a to jak na poli literárním tak i politickém, ačkoliv tyto dvě cesty se mnohdy spojují. Jeho názory byly silně radikální a cílem pro něho bylo osvobození člověka ze starého společenského řádu. Velmi se angažoval v mnoha otázkách národní společnosti, vystupoval proti nadřazenosti měšťácké společnosti, nerovnoprávnosti ženy a proti náboženství. Ve své

³⁶ Neumann, S. K., et al. *Almanach secese*. Praha : Na strojích Emanuela Stivína, 1896. s. 70.

literatuře se nevyhýbal experimentům, naopak je vyhledával a snažil se nacházet cesty nového umění. Zcela zastával individualismus, který podle něho dodává dílu uměleckou hodnotu. Píšíci jedinec by měl mít všeobecný přehled a zaobírat se otázkami nejen kulturními ale také sociálními.

V politickém životě se poprvé objevil ve spojení s omladinářským hnutím, kdy se jako jeden z mladých účastníků pokoušel bojovat za národní a sociální svobodu. Omladináři však byli potlačeni a po prohraném soudu zatýkáni.

Jeho první setkání s moderní literaturou na něho udělalo veliký dojem a po návratu z vězení se od pokrokářství přiblížil dekadentnímu a symbolistnímu proudu. Svůj odlišný přístup si však udržel i v moderní literatuře. Nenechal se zcela unést do mystické říše, ale naopak se svým způsobem držel nohama na zemi. Stále do své tvorby promítá nespokojenost se současnou společností, ale jeho původní radikalismus a pokrokářství ztrácí na intenzitě. Zároveň se plně nepoddává jedné stylizaci, ale vedle svého osamocené aristokrata, typického pro dekadentní básníky, se zaobírá problémy současného života a zároveň neskrývá touhu po životě lepším.

Po přelomu století se jeho tvůrčí styl pozměňuje. Život v centru dění velkoměsta vyměnil za poklidnější venkov u Brna. Přibližuje se tím k přírodě, harmonii, souznění člověka s přírodou a jeho tvorba se stává klidnější. Zabývá se otázkou ženství a píše o něm hned několik milostných básnických sbírek. S. K. Neumann za svůj život prošel mnoha změn, vyzkoušel si nejrůznější směry a způsoby uměleckého vyjádření.

V období předválečné moderny se jeho tvorba otevírá civilismu. Jeho smysl pro realitu se od inspirace přírodou dostává ke člověku ukotveného v moderní civilizaci. Je fascinován nejnovějšími vynálezy člověka, technikou a průmyslem, v čemž dokáže najít estetický půvab. Jeho básně jsou nyní plné oslav prostých pracujících lidí, kteří mají pozitivní vztah k přírodě. Válka, v níž právě technika měla na svědomí mnoho lidských životů, proměnila jeho pohled na ni. Opět se projevuje Neumannova přirozená touha po kolektivismu a rýsuje se před ním cesta k proletářskému umění.

Po válce u Neumanna opět převážily revoluční politické myšlenky. Ovlivňuje právě nastupující mladou generaci a společně se angažují v podpoře Komunistické strany Československa. Ideálem je pro něho svoboda člověka podporovaného národem. Ani do politicky laděné tvorby Neumann nepřestává zapojovat milostnou lyriku, ve které se však neuzavírá mezi dvě postavy, ale naopak je stále zapojuje do společenského kontextu. Navíc stále zobrazuje svou představu o rovnocennosti ženy a muže.

Po celý svůj život byl tento básník schopen aktivně se podílet nejen na uměleckém ale také na politickém životě. Jeho literární zaměření se neustále proměňovalo, avšak člověk byl pro něho po celou dobu v centru zájmu, ať se jednalo o dekadentního aristokrata nebo pracujícího venkovana. Svým postojem dával najevo nespokojenost se společenskou situací, kde měla hlavní slovo buržoazie. Kladl důraz na potřebu sepětí člověka se společností, která by mu měla poskytnout nezbytnou podporu ke spokojenému životu. Neumann byl schopen celý život bojovat za své ideály, čímž se dostal do všeobecného podvědomí jako velký básnický revolucionář.

3.3 Úvod k Almanachu

Almanach secese byl počín tehdy jedenadvacetiletého S. K. Neumanna a členů časopisu *Moderní revue*. Vyšel jako reakce na *Manifest České moderny* v roce 1896. Jeho účelem bylo zapůsobit na roztržštěnou básnickou generaci devadesátých let a sjednotit všechny její tvořící jedince.

Užití pojmu „secese“ v názvu značilo jistou dávku odporu vůči akademismu a všemu oficiálnímu, tedy odporu proti starší generaci. To bylo společné celé mladé generaci - touha odstranit všechny zastaralé a z módy vyšlé metody, přinést do literatury neotřelé prvky a započít zcela novou epochu české literatury a literární kritiky. Z důvodu této snahy o obměnu se užívá pro toto nastávající umění názvu „moderní“.

S. K. Neumann zaslal dopisy mnoha umělcům té doby s žádostí, zda by do *Almanachu* nepřispěli svou tvorbou. Reakce byly různé, někteří s Neumannovým návrhem souhlasili a přispěli svým dílem, jiní se za svou neúčast omluvili dopisem a od některých se nedočkal žádné odpovědi. Nejednotné názory na dobové umění nemohly vést k dohodě, proto byl *Almanach secese* pouze pokusem, který nevyšel.

V *Almanachu* se nachází celkem šestadvacet příspěvků od zúčastněných autorů, které Neumann seřadil podle abecedního pořádku jmen. Jako literární žánr převažuje v počtu třidvaceti příspěvků poezie a dále se setkáme s jedním dramatem, krátkou prózou a románovou kapitolou. Konec je poté završen doslovem radikálního odpůrce dosavadní literatury Arnošta Procházky.

3.4 Odmítavé reakce

Začala bych nejprve vyjmenováním osobností, které na pozvání vůbec neodpověděli a jejichž jména Neumann zveřejňuje na konci *Almanachu*. Jsou to Otokar Auředníček a Jaromír Borecký, kteří svým dílem navazovali na Vrchlického a jeho překlady, tudíž se pravděpodobně neztotožňovali s individualismem, který Neumann propagoval. Do programu byli pozváni také příslušníci Katolické moderny, kteří se v té době pokoušeli sblížit křesťansky orientovanou literaturu působícím literárním proudům, z nichž Karel Dostal-Lutinov neprojevil zájem. Ani příslušníci českého naturalismu Karel Matěj Čapek a Vilém a Alois Mrštíkové se nevyjádřili a posledním jménem na černém seznamu je Karel Červinka.

Dále v *Almanachu* narazíme na šest osobností, kterým byla také zaslána pozvánka, ale z nejrůznějších osobních důvodů odmítli poskytnout svůj příspěvek. Jedním z nich je novinář a výtvarný kritik, publikující pod pseudonymem GAMMA, Gustav Jaroš. Ve své omluvě neuvádí důvody, pouze s díky „za laskavé pozvání“³⁷ účast odmítá. Také trojice velkých osobností devadesátých let, podepsaných pod *Manifestem České moderny*, Josef Svatopluk Machar, Antonín Sova a Josef Karel Šlejhar, se *Almanachu* neúčastnili. Za *Manifestem České moderny* pevně stojící A. Sova ve své omluvě poznamenává, že nevěří v dobré účely. V odpovědi J. K. Šlejhara se dočteme skutečnosti, že by rád přispěl, protože účel *Almanachu* je mu blízký, avšak nestihl vytvořit nic vhodného za vytyčenou dobu. Poslední dvě osobnosti jsou manželé František Xaver Svoboda a Růžena Svobodová, kteří napsali nejobsáhlejší odpověď, vysvětlující jejich odmítnutí. Svoboda v ní klade otázku, co si vlastně lze představit pod termínem „moderna“, který je podle něho příliš proměnlivý v době na to, aby si troufl připojit se ke skupině umělců považujících svou tvorbu za moderní. Doporučuje Neumannovi shromáždit kolem sebe básníky v jeho věku, kteří ještě vidí své ideály zcela nezastřené a díky svému odhodlanému mládí se nenechají zastavit. „Shledávám, že bych musil ještě dlouho, dlouho žít a mnoho, mnoho pracovat, abych dosáhl aspoň poloviny té výše, kam jsem ve dvacátém roce svém tak snadně ukazoval.“³⁸

To jsou tedy básnické osobnosti, které Neumann ve svém *Almanachu* zmiňuje a v předmluvě na ně nevybíravě útočí, což nazývá nutnou sebeobranou. Dodává, že před dvěma měsíci, kdy byl tento pokus teprve u svého zrodu, by ji jistě napsal jinak, ale

³⁷ Jaroš, G. [dopis]. In: *Almanach secese*. Praha : Na strojích Emanuela Stivína, 1896. s. 27.

³⁸ Svoboda, F. X. [dopis]. In: *Almanach secese*. Praha : Na strojích Emanuela Stivína, 1896. s. 47.

dnes se na něm podepisuje zklamání, které vychází z nezájmu jmenovaných jedinců. Nedokáže pochopit, že ne každý s ním sdílí onu suverénost vystoupit, přestože se odvážil pozvat „všechny z tábora moderního, ať stály na kterékoliv jeho straně, ať stály vedle něho, jen když nestály proti němu.“³⁹ Jejich mlčení si vysvětluje jako strach skrývaný za hrdost. *Almanach* má svou existenci poukázat na stav české literatury a její propojení s cizími zeměmi. Neumann svou předmluvu končí slovy: „A končím s vděčným pohledem k těm, kteří přišli a dali, jak se sluší umělcům, bez předsudků, beze bázně a hrdě...“⁴⁰

3.5 Kladné reakce

První příspěvek je od Karla Babánka. Svého času působil v dekadentním časopise *Moderní revue*. Jeho básně jsou lyrické, vyskytují se prvky melancholie a smutku. Do *Almanachu* zaslal svou báseň *V komnatách duše...* Vyskytuje se typický motiv duše, konkrétně její abstraktní „komnata“, do které dopadá světlo mládí a naděje. Autor očekává s otevřenou náručí příchod neznámé inspirace nebo idee, která se v posledním verši skutečně objevuje. Celá krátká báseň je psána lehkými, optimisticky laděnými verši, které na čtenáře působí velmi vřelým dojmem plným očekávání příjemného závěru.

Druhým příspěvatelem je František R. Bergmann se svou básní *Na struně D*. Motivy růže, bledých očí a rtů společně s bělostnými ňadry, bílým tělem a bílými vlnami asociují postavu něžné ženy. Bílá barva přináší pocit čistoty, klidu, ale také chladu, který je v následujícím odstavci dán do kontrastu s teplými rty a detonací, při které si lze představit vysokou tepelnou energii, dále podpořenou motivem srdce. Celá báseň je doprovázena zmínkami o hudebnosti tohoto nočního okamžiku, ve kterém může být tématem nešťastná láska ženy a její bolest, která se příchodem noci ještě umocňuje a tlačí její duši ke dnu. Vzhledem k tvorbě moderních básníků se také lze domnívat, že se jedná o symboliku osamocenému člověka, který ztratil pouta se společností a nyní se oddává bolesti a zároveň krásy svého odloučení. Báseň na začátku popisuje jasnými slovy postavu ženy, následuje pozastavení u jejích pocitů, konec básně

³⁹ Neumann, S. K. [předmluva]. In: *Almanach secese*. Praha : Na strojích Emanuela Stivína, 1896. s. 11.

⁴⁰ Tamtéž. s. 12.

už není zcela jasný, vyskytují se nedokončené výpovědi, zůstává prostor pro čtenářovu fantazii.

Vilém Bitnar byl jeden z hlavních představitelů Katolické moderny. Po celý svůj život se zabýval historií, působil jako badatel barokní literatury, zejména zaměřené na katolickou tematiku. Bitnar se místy zabývá ideologií „spojující zájem o barokní kulturu s reaktivizací politického katolicismu.“⁴¹ Do *Almanachu* přispěl svou básní s názvem *Odpusťte ženám...!*

Před samotnou báseň je připojen citát z *První knihy Mojžíšovy*, ze které se Bitnar pro svůj příspěvek nechal inspirovat. Báseň popisuje cestu pána Judase a jeho starého sluhy Híra, putujících do údolí Thamnas, kde čeká stádo ovcí. Setkáváme se s popisem krajiny nad ránem, autor využívá exotické motivy jako jsou cedry, modré květy, olivy, fíky. Judas se oddává hlubokému zamyšlení nad svým osudem, nad osudem svého stáda, které nemá v budoucnosti komu předat, protože všichni jeho blízcí umírají a zbývá mu pouze nemocný Sela. Stádo ovcí podle mého názoru obsahuje biblickou symboliku lidstva, které stojí před nejistou budoucností. Ve druhé části potom následuje putování ženy Thamar, smutné vdovy, usazující se na rozcestí před zmíněným městem Thamnas. Vede monolog k Bohu, kterému vyčítá, že jí sebral všechny její muže a nedovolil zplodit jediného syna, přestože po něm celý život toužila. Autor užívá mnoho erotických prvků a symbolů, vyskytuje se rozpor mezi oddaností Bohu a lidským pokušením, kterému Thamar nakonec podléhá při setkání s Judasem. Stejně jako v původním znění i zde Judas představuje otce svých synů, které Thamar postupně pojala za muže. Otec si není vědom, s kým se na své pouti setkává a podléhá svému pokušení. Thamar však příliš silně touží po potomkovi, proto záměrně překračuje hranice mravnosti a naplňuje tak svůj vysněný úděl mateřství.

Dalším členem, kritikem a vůdčím básníkem Katolické moderny, který přispěl svou básní, byl Sigismund Bouška. Za svůj život působil jako kněz, v literární činnosti se věnoval mimo vlastní tvorbu také překládáním světové literatury, což mu usnadňovaly jeho cesty po Evropě. Zajímal se o japonské výtvarné umění a o francouzského prokletého básníka Paula Verlainea. Podle něho také pojmenoval svou báseň *Mrtvý Verlaine*.

Skládá se z osmi krátkých odstavců, popisujících mrtvého Verlainea, ležícího na bílé posteli s křížem na prsou – Bouška spojuje básníka s křesťanskými prvky, je zde

⁴¹ Mukařovský, J. *Dějiny české literatury IV*. Praha : Victoria Publishing, 1995. s. 350.

tedy zobrazen jako mrtvý v době, kdy postřelil svého milence, básníka Arthura Rimbauda, a ve vězení se obrátil na katolickou víru. Autor evidentně s tímto odsuzovaným velikánem sympatizoval, označuje ho dokonce za „Šalamouna nové doby“⁴². Setkáváme se s narážkou na jeho nesnadný život, v němž byl za svou odvážnou tvorbu pronásledován: „Prostá jizba: vězení, nemocnice. Rovna stanicím bolestného žití.“⁴³ Je to tedy poslední pohled na jednoho z hlavních představitelů francouzské dekadence.

Almanachu secese se také účastnil jeden z největších představitelů mladé generace, Otokar Březina. Byl jedním ze signatářů *Manifestu České moderny* a svého času také přispíval do *Modrní revue*. Věnoval se studiu idealistických filozofů a myslitelů, což mělo vliv na jeho tvorbu, která se často nacházela na rozhraní umění a filozofie. Březina je nejtypičtějším symbolistickým básníkem, nenachází uspokojení a pevnou půdu pod nohama v reálném světě, proto se, jako většina moderních umělců, uchyluje do svých představ. Nenaplňující stav společnosti v jeho době ho nutí unikat k nábožensko-mystickým snům, ve kterých nalézá sám sebe a kde vládne harmonie a klid. V celém jeho díle se neustále střídají dvě protichůdné nálady – a sice na jedné straně radost, kterou následně střídá na straně druhé smutek, samota, beznaděj.

Za svůj život prošel složitým tvůrčím vývojem. Jeho básnická tvorba začíná odrazem vlastních životních zážitků, neustále se odvrací od skutečnosti a uniká k mystickému prvku smrti, která je jedinou možností k získání lidské radosti a pokoje. Námět smrti se u Březiny vyskytuje velmi často, důvodem je jistě také úmrtí obou rodičů v jeho mladém věku. Depresivní období následně opět střídá návrat k pozemskému životu, společnosti a jejím problémům. Vyskytuje se víra v znovuorození lidí a sepětí společnosti.

Jeho poezie není jednoduchá. Při četbě Březinova díla se setkáváme s vysokou mírou symboličnosti, obraznosti a neurčitými náznaky, tudíž nelze určit, co se v autorově nitru odehrávalo. Užíval vznešená a cizí slova a na základě výskytu mnoha metafor stoupala hodnota zobrazovacích prostředků v české poezii.

Do *Almanachu secese* přispěl dokonce dvěma básněmi s názvy *Tajemství bolesti* a *Víno silných*. Jak jsem již uvedla výše, Březinova symboličnost je velmi těžko odhalitelná.

⁴² Bouška, s. Mrtvý Verlaine. In: *Almanach secese*. Praha : Na strojích Emanuela Stivína, 1896. s. 18.

⁴³ Tamtéž. s. 18.

Zaměříme-li se na báseň první, povšimneme si, že často využívá střídání světla a tmy, mlčení a výkřiků. Je prostoupena verši popisujícími hudbu, autor dokázal svou tvorbou působit na čtenářovi smysly a představivost. Tématem básně by mohlo být poslední zamyšlení před koncem života. V prvním odstavci si pod spojením „prachu zdvihlý sloup“⁴⁴ představuji smrt, která přichází a zanechává za sebou pouze mlčení. Pavučiny v posledním dvouverší mohou být metaforou zachycení lidské svobody. Ve druhém odstavci se opět setkáváme s kontrasty. A sice bolest z odcházení a zároveň „pohled do dálek nádherných“⁴⁵, tedy posmrtný život, který na člověka čeká. V následujících verších se v myšlenkách vrací do doby, kdy prožíval lásku, po které zbyly pouze vzpomínky, zmiňuje také své přátele, které opouští. V posledních verších básně již popisuje pocity při umírání, vše se kolem něho mlží, nacházíme motivy záře, černého šatu, ohnivého žáru. V posledním verši se vyskytuje náboženský motiv Pána, jenž otevírá „pastvy tajemství“⁴⁶. Symboličnost básně postupně vzbuzuje ve čtenáři stoupající emoce, vše se zdá zahaleno v tajemství a na konci přichází očekávaná smrt.

Poměrně složitá je druhá báseň s názvem *Víno silných*. Vyskytuje se známý motiv Smutku a Samoty, odvrát „ze zákonů země“⁴⁷, což může znamenat opojení vínem nebo smrt, po které přichází splnutí snu a skutečnosti a člověk nachází pokoje, který v životě marně hledal. V posmrtném životě vidí Březina nekonečné možnosti, jak dosáhnout svého vlastního štěstí. V básni se vyskytuje mnoho složitých přirovnání, typických pro básníkovu tvorbu.

Xaver Dvořák byl dalším ze členů Katolické moderny. Za svého života působil jako kaplan, později jako učitel náboženství na pražských školách. Jeho tvorba je inspirovaná Jaroslavem Vrchlickým. Do *Almanachu* přispěl svou básní *Mé lásky nebe....*

Vyskytuje se v ní opakující se motiv pěti – hvězd, růží, slavičků a životů. Tématem je podle mého názoru opět umírání člověka. Mou domněnku potvrzují krvavé hvězdy v prvním odstavci, které září na nebi, v druhém odstavci rudě zbarvené růže, přirovnávané k šarlatu Krista. Všudypřítomný motiv duše, ve které zpívají slavíci, nalezneme v odstavci předposledním, společně s bledostí odcházejícího člověka. Báseň je zakončena povzdechem k Bohu nad unikajícím životem a přáním moci ještě pětkrát užívat všech pozemských radostí.

⁴⁴ Březina, O. Tajemství bolesti. In: *Almanach secese*. Praha : Na strojích Emanuela Stivína, 1896. s. 19.

⁴⁵ Tamtéž. s. 19.

⁴⁶ Tamtéž. s. 20.

⁴⁷ Březina, O. Víno silných. In: *Almanach secese*. Praha : Na strojích Emanuela Stivína, 1896. s. 21.

Básník, překladatel a literární kritik Milan Fučík zaslal báseň s názvem *Vidění*. Básník se odvrací od skutečnosti do kraje Tajemství, kde se oddává snění o lásce své duše, snaží se odhalit tajemství budoucnosti, které má téměř nadosah, avšak nakonec přeci uletí v dále. Motiv archanděla Gabriela značí právě onu nedosažitelnost a tajemno budoucích časů.

Jeden z nejmladších básníků devadesátých let, který však po sobě zanechal veliké dílo, byl Karel Hlaváček. Svou tvorbu publikoval v *Moderní revue*. Byl ovlivněn dekadencí, pokouší se vzepřít, ale nachází pouze pocity marnosti a bezmoci. Tento stav myslí z velké části zapříčinila také jeho nemoc, která ho celý život pronásledovala, a které nakonec časně podlehl. Bezvýchodnost situace řeší více než ostatní únikem od reality, jeho básně odrážejí vnitřní pochody, pocity a nálady autora pomocí symbolů a náznaků, často propojených s přírodou. Typická je pro Hlaváčka melodičnost veršů, značící jeho příklon k impresionismu. V *Almanachu* nalezneme jeho dvě básně, *M.B.* a *Anaemii*.

V první básni se ocitáme na vzdáleném místě básnickovy fantazie, kde je očekáván příchod více nespécifikované „Spřízněné“. Celý popis místa i příchodu působí čistě a klidně. Autor jako kdyby čekal na někoho, s kým přijde konec jeho samoty, která ho provází v celé tvorbě. V posledním odstavci se setkáváme s motivem „vypjatých a rozpučelých prsů“⁴⁸, který však básník dokáže podat pro něho typickým neagresivním způsobem nechávajícím ve čtenáři romantický dojem. Hlaváčková tvorba se vyznačuje dobrou čtivostí, která je zapříčiněná jeho smyslem pro dokonale lehké vyjadřování pocitů.

Druhý příspěvek už přináší pesimističtější vyznění. Jak název vypovídá, Hlaváček zde jako námět zvolil nemoc. Báseň popisuje putování „údolem Anaemie“⁴⁹, které nese příznaky chudokrevného člověka – tedy prořídly vzduch, mdlý měsíc, průhledná mlha. V předposledním odstavci vzhlíží k Alpám, které mohou značit život, únik od stísněných pocitů v údolí. Poslední odstavec může spojením „kolem přítmí nic nedokvetlo, nedozrálo“⁵⁰ symbolizovat mládí zmíněných poutníků, kteří jsou ne svou vinou odsouzeni k smrti.

Dalším umělcem, který nechal zveřejnit svou tvorbu, je Karel Kamínek. Svým literárním vyjádřením se přikláněl k dekadenci, kde se inspiroval Jiřím Karáskem. Dále

⁴⁸ Hlaváček, K. M. B. In: *Almanach secese*. Praha : Na strojích Emanuela Stivína, 1896. s. 25.

⁴⁹ Hlaváček, K. Anaemie. In: *Almanach secese*. Praha : Na strojích Emanuela Stivína, 1896. s. 26.

⁵⁰ Tamtéž. s. 26.

se věnoval překladům německých autorů. S. K. Neumannovi poskytl svou krátkou prózu s názvem *Konec písně*.

Popisuje situaci, kdy se muž chce násilně zmocnit své ženy, která se mu vzpírá a nakonec ho v zoufalství udeří. Následuje její vnitřní úvaha nad svým nespokojeným manželstvím, kde se mísí její láska k muži a zároveň nenávist k jeho touze po těle ženy, přiblížená slovy „Prostituce manželství! Bestiálnost chráněná zákonem!“⁵¹ Žena ve svém manželství postrádá harmoničnost a duševní souznění, místo toho se její láska obrací v nenávist, v touhu učinit rázný konec svému trápení. Její úvaha je přerušena mužovým odchodem z domu, kterému by se slzami v očích ráda zamezila, neboť ví, že půjde k jiné ženě, která se mu nebude bránit. Přestože je nešťastná a cítí nenávist, rodí se v ní žárlivost.

Mezi účastníky *Almanachu secese* nesmí chybět spoluzakladatel *Moderní revue* a jeden z nejvýznamnějších českých dekadentních umělců, Jiří Karásek ze Lvovic. Společně s Arnoštem Procházkou byli nejradikálnějšími odpůrci tradic české literatury. Společenská krize ho „přivádí ke krajnímu subjektivismu, k hlásání nálad smrti a zániku, jež jsou provázeny výstředně vybičovanou erotikou.“⁵² Působil také jako kritik zabývající se společenskými problémy, které podával na základě vlastních dojmů. V tvorbě upřednostňoval dekadentní postavu svobodného, aristokratického jedince, popisovaného kultivovaným a elegantním pohledem.

Z jeho tvorby se v *Almanachu* setkáváme s dvěma básněmi beze jmen, které mají podobné motivy. První popisuje souboj bílého muže a barbara, který svým oštěpem muže zabíjí. Další odstavce popisují pocity a myšlenky, které se honí hlavou umírajícího člověka, plného nenávisti a touhy po odplatě. Druhá báseň je uvedena úryvkem z díla Verlaina, dalo by se říci, že je začátkem básně druhé – bílý lid očekává barbarského nepřítele, který se blíží k jejich branám. Symbolika může značit boje ve společnosti.

Báseň Bohuslava Knöslo, s názvem *Sonet o víně*, odráží, jako mnoho jiných v tomto období, poslední chvíle před smrtí, která již čeká za dveřmi. Metaforu vína si představují jako moderní literaturu a kdos stojící za dveřmi s „ocelí smrtící“⁵³ jsou její zavrhovatelé.

⁵¹ Kamínek, K. Poslední píseň. In: *Almanach secese*. Praha : Na strojích Emanuela Stivína, 1896. s. 29.

⁵² Mukařovský, J. *Dějiny české literatury III*. Praha : ČSAV, 1961. s. 369.

⁵³ Knösl, B. *Sonet o víně*. In: *Almanach secese*. Praha : Na strojích Emanuela Stivína, 1896. s. 33.

Jeho druhá báseň nese název *Před popeleční středou*. Opět v ní narazíme na motiv vína, dále masky, které skrývají lidské tváře, ženy a divoký tanec. Je popisována noc, kdy se všichni dobře baví, nikdo nikomu nic nevyčítá. Bujaré veselí je však náhle přerušeno odbíjením hodin a zvoněním kosy v dálce, symbolizující přerušeni zábavy, života.

Následuje příspěvek J. A. Korába s nadpisem *Opouštím mládí*. Zachycuje okamžik, kdy se vzdává svých mladých let a snů a ideálů, které k nim patří. Nepociťuje žádný smutek, nostalgii ani vztek z jejich nenaplnění, je smířen s těžkostmi, které mu místo toho vkročily do života a neočekává ani v budoucnosti vyhlídky lepší. Pro dosažení vyhroceného pocitu konce užívá pro své mladé a nenaplněné tužby motiv rakve, kterou spouští „do hrobky své duše“⁵⁴. Báseň má vyznění velmi pesimistické, které ještě více podtrhuje autorova lhostejnost a smíření se se špatnostmi světa.

S básní *Jeseň* přispívá Josef Leda. Užívá přírodních motivů, jako je měsíc, žlutozelené zahrady, řeka. V půlce básně se proměňuje okolí, společně s „jásavou zpitou chasou“⁵⁵ uniká do dálky podzim a přichází první mráz. V tu chvíli přichází motiv duše, která touží zaniknout, aby již nepociťovala bolest. Pod dekadentním námětem si lze představit končící Jeseň jako třetí etapu lidského bytí, po které následuje před dokončením životního cyklu pouze zima.

Další dvě básně, které nalezneme v *Almanachu secese*, jsou dílem Františka Mertvy. První z nich, *Smrt' Dne*, kde vystupuje motiv krve jako metafora barvy, doprovázející západ slunce. Umírání dne je popsáno velmi bohatě a věrohodně, jako kdyby s ním odcházelo něco velikého a nenahraditelného, „krev k nebi stříkala – v mohutných proudech tekla obzorem... Den v agonii těžké umíral...“⁵⁶. V posledním verši je dokonce přirovnán k mrtvole, která je Časem zavírána do rakve.

Druhý příspěvek nese název *Zimní krajina*. Přírodní motivy, nesoucí nádech chladu, se v celém *Almanachu* vyskytují velmi často. V případě této básně chlad podporuje sníh, po kterém kráčí autor osamocenou krajinou, doprovázený pouze okolními němými lesy.

Také S. K. Neumann přiložil do sbírky svou báseň *Nad poslední mrtvou v rodinné hrobce*. Z básně lze zaznamenat autorovo mládí, chuť do života a

⁵⁴ Koráb, J. Al. Opouštím mládí. In: *Almanach secese*. Praha : Na strojích Emanuela Stivína, 1896. s. 35.

⁵⁵ Leda, J. Jeseň. In: *Almanach secese*. Praha : Na strojích Emanuela Stivína, 1896. s. 36.

⁵⁶ Merta, Fr. Smrt' dne. In: *Almanach secese*. Praha : Na strojích Emanuela Stivína, 1896. s. 38.

revolucionářského ducha. Metafora „oprýskaného paláce“⁵⁷ značí starou literaturu, která již ztratila svůj půvab a nahrazuje ji literatura nově příchozí mladé generace. „Vždy staré bohy dorazit třeba, by novým se vztýčily chrámy!“⁵⁸, silně útočí na starší básnickou generaci, která podle něho již nemá sílu přinést něco hodnotného. Tato báseň je podle mého názoru z celého repertoáru *Almanachu* nejráznější, nejvíce a nejhruběji odráží účel moderní literatury. Neumann končí hrdě „klidně jsem zdvihl slovo, jímž z hlouposti hodili po mně, pro svůj štít bílý slovo: enfant terrible!“⁵⁹

František Sekanina, literární kritik, novinář a překladatel Verlaine a Balzaca zaslal báseň *Idylka antická*, věnovanou jeho příteli Františku Soldánovi. Milostná zápletky mezi Akmé a Palmejonem proniká do popisu večerního okamžiku při východu měsíce. Tichý a klidný obraz přírody je doplněn vůní květů a šuměním rákosí.

Dalším přispivatelem ze skupiny okolo *Moderní revue* je František Soldán. V básni *Žalost* si lze představit žal, který neustále doprovází člověka, ať ho v danou chvíli cítí nebo ne. Soldán byl představitel dekadence, což se odráží i v této básni, ze které na čtenáře působí zoufalství a nemožnost nalézt štěstí a klid.

Druhý příspěvek nese název *Agonie* a pojednává o marnosti psaní, přirovnávané marnosti, kterou pocítují námořníci, když jim na cestě dojde potrava. Symbolizuje nesmyslnost snahy pokoušet se zvrátit osud, který je neměnný.

Pod pseudonymem Viktor Souček, který užíval také při publikaci v *Moderní revue*, poskytl svou báseň *Oblaka* Viktor Dyk. Básníka v celé tvorbě provází rozpor snu a reality, na jedné straně věří v hodnoty, na straně druhé ztrácí víru v jejich uskutečnění. Jeho tvorba je často satirická, plná negací, vzpoury, soudobou generaci nazývá „generací zatracenců“⁶⁰, přesto se však oddává romantickému myšlení.

V básni jsou plující oblaka přirovnávána k noze starého žebráka, který je znaven dlouhou chůzí. Všechno krásné z mládí, jako kdyby měl už za sebou a nyní ho nic dalšího nečeká: „Teď zhnuseny a znaveny, táhnete v nekonečný cíl...“⁶¹. Je zvláštní představa, že tuto báseň o znaveném tulákovi, píše tehdy devatenáctiletý básník, který má celý život před sebou. Již tehdy se Dyk zabýval národnostní otázkou a sledoval vývoj omladinářského hnutí. Později se věnoval politické literární kritice.

⁵⁷ Neumann, S. K. Nad poslední mrtvou v rodinné hrobce. In: *Almanach secese*. Praha : Na strojích Emanuela Stivína, 1896. s. 40.

⁵⁸ Tamtéž. s. 40.

⁵⁹ Tamtéž. s. 40.

⁶⁰ Mukařovský, J. *Dějiny české literatury IV*. Praha : Victoria Publishing, 1995. s. 44.

⁶¹ Souček, V. *Oblaka*. In: *Almanach secese*. Praha : Na strojích Emanuela Stivína, 1896. s. 44.

Báseň *V jedenadvaceti letech* zaslal do *Almanachu* František J. Zeman. Opět se setkáváme s otázkou mládí a stáří, přirovnávanému k přírodním motivům. Básník hovoří o své duši jako o „zpuštěm parku“⁶², kde vymřely květiny, listy na stromech uvadly, rozprostřela se mlha a zůstal pouze „smutek bezbarvý“⁶³. Jediné co přináší změnu v jeho spící duši, je touha po ženě, která proniká do duše v podobě větru, který ještě více poničí ztrouchnivělý park. V posledním odstavci básně autor popisuje své smíření s realitou, která mu již nikdy nevrátí ztracené mládí. V posledním verši však ještě zatouží po změně, „jen slunce, slunce chci, jež by jej osvětlilo.“⁶⁴

Julius Zeyer se ve své tvorbě obrací zpět do dávné minulosti, ve které hledá útěchu před současným stavem českého politického a společenského života. Na základě dob mýtů a pověstí ukazuje českou minulost v dobách její slávy. V jeho dílech se vyskytují bohové a hrdinští bohatýři.

V *Almanachu* se setkáváme s jeho středověkým liturgickým dramatem *Příchod ženichův*. Námět je velmi podobný barokní písni Adama Michny z Otradovic, *Smutek bláznivých panen*, která je součástí cyklu *Loutna česká*. Zeyerovo zpracování také staví Krista do pozice Ženicha, nesetkáváme se zde však s Nevěstou, kterou je u Michny Duše. Jednotlivé repliky odřikává sedm různých sborů – sbor věřících, andělský sbor, sbor panen, Archanděl Gabriel, sbor panen moudrých, sbor prodavačů a sbor panen pošetilých. Děj spočívá v opomnění pošetilých panen na Ženichův spasitelský příchod. Zaspaly a nestihly již koupit lampy, proto je Ženich po příchodu kárá a odvrací se od nich.

Jediná žena, která se účastnila *Almanachu*, byla Luisa Zikova. Tato spisovatelka působila v *Moderní revue* a zabývala se otázkou ženství. Zemřela v pouhých třidvaceti letech v roce vydání *Almanachu secese*. Přispěla jednou kapitolou ze svého románu *Z kruhu ven*.

Pojednává o mladé spisovatelce, která se stále setkává s odmítavými postoji ke své tvorbě. Jednoho dne přijde do známého deníku, kam zaslala své dílo k otištění a zde dojde k rozhovoru s jeho redaktorem. Řeší téma morálky, kterou spisovatelka v příspěvku nevykresluje černobíle, ale naopak se zaobírá člověkem jako spojením dobra i zla. Redaktor je podle mého názoru symbolem starší generace, která nevíta žádné změny a vybočování z tradic, což dokazují jeho slova: „Ano, mladé proudy.

⁶² Zeman, F. J. *V jedenadvaceti letech*. In: *Almanach secese*. Praha : Na strojích Emanuela Stivína, 1896. s. 49.

⁶³ Tamtéž. s. 49.

⁶⁴ Tamtéž. s. 50.

Filosofie potřeštěnců, končících v blázinci!⁶⁵. Vyčítá jí nedostatečné vykreslení skutečnosti, se kterým se setkáváme například v realismu, spisovatelka se vyjadřuje náznaky a nedořečenými větami, odmítá podlehnout svou tvorbou jakémukoliv uměleckému stylu, je hrdá na své výlučné psaní, avšak redaktora nepřesvědčí a s neúspěchem odchází.

Kapitola odráží pocity mladé generace, která se pokouší přinést novou literární tvorbu, ale setkává se s nepochopením a odmítavým postojem okolí. Spatřují ve své troufalosti svou výjimečnost, kterou je potřeba pěstovat. Na své odpůrce pohlížejí jako na chudáky snažící se udržet stejný chod literatury, jenž nebude mít dlouhého trvání.

3.6 Doslov

Doslov *Almanachu* tvoří úvaha Arnošta Procházky s názvem *K poslední fazi české poezie*. Pro člověka je typické, že vnímá příchod nového století jako něco velkého, co přináší spoustu nového, ačkoliv mnohdy jde vážně pouze o proměnu letopočtu. V případě přelomu 19. a 20. století však skutečně něco nového přijít musí, neboť se zdá, že literární život míří na slepou kolej, a je potřeba dodat mu nové ideály. Jelikož však známky příchodu nějakého přelomu nepřicházejí, dostavují se pocity bezradnosti a nejistoty.

Tuto skutečnost nepolehčuje ani fakt, že umělci nenalézají společné téma, které by je pojilo dohromady. Místo toho jsou to vytržení jedinci, kteří si libují v individualismu a odstupu od společnosti, a na druhé straně je to skupinka lidí, která se pokouší spojit umělce té doby a vytvořit pevné literární jádro.

Přeci jen tu však byl prvek, na kterém se literární generace devadesátých let shodovala. Jednalo se o obraz vnější skutečnosti, té, která je v každodenním životě obklopovala a kazila jejich nejednotné ideály. Výsledkem byl jejich odpor k ní a celkové odvrácení se od veškerých projevů reality. Dosud vyzdvihovalý realismus a naturalismus již nenachází své uplatnění a umělec se naopak odvrací do snových dálek, kde se může oddávat ideálním myšlenkám.

Na základě této skutečnosti se v českém písemnictví začínají objevovat známky subjektivismu a mysticismu. To vede k absolutnímu popření reality a úniku do

⁶⁵ Ziková, L. Vytržená kapitola románu „Z kruhu ven!“. In: *Almanach secese*. Praha : Na strojích Emanuela Stivína, 1896. s. 64.

vnitřních, neviditelných sfér, kde se jedinci pokoušejí objevit samotnou podstatu lidského bytí. Setkáváme se proto v umění s prvky dosud nevidanými, fantastickými, nadlidskými. Zmizelo veškeré materiální a zůstávají pouze sny a duševní pochody. Duše jako nehmataelný a nesmrtelný objekt se projevuje znaky a obrazy, z toho důvodu se tomuto umění říká symbolistické.

Procházka ve svém doslovu uvádí, že z důvodu oddálení se tímto novým nazíráním od lidového umění, byly tyto duševní obrazy pojímány jako nezdravé a označované za umění dekadentní. Zmiňuje dva úhly pohledu, kterými je na dekadenci nazíráno.

První z nich pochází od Leona Bergema, který pojem dekadence přibližuje jako „pocit malosti a nedostatečnosti vůči zbožnému ideálu.“⁶⁶ Umělec má tedy svůj sen, ke kterému vzhlíží, který však nikdy nemůže být uskutečněn, protože by potom sen přestal být snem, stal by se reálným prožitkem a už by zde nebyl ten dekadentní prvek nedostižnosti jejich ideálů. Právě v bodě uvědomění si nemožnosti dosáhnout svých snů nabývá dekadence svého významu v pravém slova smyslu. Příslušníci dekadence se povznesou nad veškeré materiální, kterým jsou obklopeni a pomocí spirituální se odvrátí od společnosti, kterou tvoří jedinci neustále prahnoucí po hmotě a vývoji sebe samého bez ohledu na celek a tím neschopni naplnit duši. Umění, které v této době vychází z dekadentního přístupu, se tak stává něčím nepochopitelným pro takovou společnost a naopak se kolem něho shlukuje okruh vzdělané inteligence, která společně vzhlíží nad materialistický svět. Dekadence se zcela vymaňuje jakémukoliv působení reality, nedbá společenských problémů ani se nenechává ovlivnit kteroukoliv politickou ideologií. Z toho důvodu ji neovlivní ani kritika, která na ni dopadá a naopak je hrdá na svou výlučnost

Druhý úhel pohledu, který nazírá na dekadenci je ještě mnohem razantnější než předchozí zmíněný. Vychází z pocitu vyčerpanosti jedince dosahujícího na vrchol všeho dosud vzrůstajícího, kde už není kam výš se pohnout. Není možné dál na kulturu navazovat a dále ji rozvíjet, úspěšná doba minulosti již nepřináší žádnou hodnotu do přítomnosti, nelze již nijak navázat a před člověkem se v současné době rozprostírá pouze zkáza. Tato neutíšenost vládne nejen v politickém ale také ve společenském životě. V kultuře nelze nalézt nic, co by mohlo předznamenávat světlejší zítřky, proto se umělci zcela odvrací od současnosti a utíkají do svých vizí. Zde se propojí se svou duší

⁶⁶ Karásek, J. [doslov]. In: *Almanach secese*. Praha : Na strojích Emanuela Stivína, 1896. s. 72.

a prožívají sny naplněné jejich ideály. Nutno dodat, že tento umělecký směr odráží básnický intelekt generace na konci 19. století. Jak se dá očekávat, neprojevuje se dekadence všude stejně. Ať už tím míním země tímto směrem ovlivněné nebo jedince, kteří pod ním tvoří. Jejich ideály nejsou všechny stejné a stejně intenzivní. Je to však okruh lidí „blízkých si svou vnitřní, intimní organizací, strukturou své duše.“⁶⁷

Dále se Procházka ve svém doslovu zaobírá otázkou přebírání prvků z cizích literárních textů. Ohrazuje se proti těm, kteří zcela odmítají tuto skutečnost, rozmáhající se v posledních dvou desetiletích před koncem století. Nikdo se podle něho nezabýval zkoumáním této podobnosti dopodrobna, aby vyšla najevo přesná tvrzení, tudíž nelze hovořit o poměru originality v takových dílech. Naopak zmiňuje, že jisté příbuznosti se nelze vyhnout, z důvodu existence uměleckých škol, kde umělci pracovali „za podobnými cíli podobnými prostředky.“⁶⁸ V dnešní situaci už však žádné školy neexistují a umělcům proto nezbývá nic jiného, než se pokusit prorazit samostatně a činí tak právě na základě nahlížení do svých duší. Vzniká tak velmi čínorodé písemnictví, které odráží původ, životní podmínky a odlišné touhy jednotlivých tvořících jedinců.

Ve svých dílech se obracejí do snových míst plných hojnosti a krásy, putují do minulosti a hledají v ní světlé chvílky. Právě minulost jim dokáže nabídnout krásu, kterou nynější doba zcela postrádá. Přítomností jsou zhnuseni, nenechají se jí však odradit od svých ideálů, které nacházejí v jiných dimenzích. V této neklidné době také spousta jedinců uniká k náboženství, které jim do života vrací jistý klid, díky němuž s vírou doufají v lepší zítřky. Umění je tímto obratem také ovlivněno a jako projev této skutečnosti nacházíme v literárních textech prvky mysticismu, objevuje se v nich božstvo, hříšníci a jiné náboženské náměty.

Ta část umělců, přestože společenská ani politická situace vůbec neodpovídala jejich představám a mnohdy na ně bylo útočeno kvůli jejich odloučení od skutečnosti a úniku k duši, byla sestavena ze silných jedinců, schopných stát pevně za svým přesvědčením. Arnošt Procházka zmiňuje jednoho konkrétního představitele, „k němuž mohou hrdě a radostně ukázati, který v době vševlády parnassitního verbalismus a obecné mizerie realistických nechutností šel za tímto cílem vysokého umění Duše“⁶⁹, kterým byl Julius Zeyer. Považuje ho za hlavní postavu tvořící v duchu nezájmu o realitu a zapojení vlastní duše. Dává ho za příklad mladé básnické generaci, kterou

⁶⁷ Karásek, J. [doslov]. In: *Almanach secese*. Praha : Na strojích Emanuela Stivína, 1896. s. 76.

⁶⁸ Tamtéž. s. 76.

⁶⁹ Karásek, J. [doslov]. In: *Almanach secese*. Praha : Na strojích Emanuela Stivína, 1896. s. 77.

varuje před vnějším ovlivňováním politicko-společenské situace, přikloněním se k poezii odrážející dobové problémy, ale naopak vyzdvihuje zapojení autorské osobnosti, zabývání se otázkami bytí a projevy duše.

Zajímavého názoru se zde dočteme o literárním popisu prožívání jistých zkušeností. Na stejnou úroveň je totiž kladeno reálné prožití skutečnosti a pouhé niterní zážitky vzniklé na základě vlastní představivosti. Až tak velkou váhu kladli umělci na své vnitřní myšlenkové pochody, které je naplňovaly stejně, v jejich situaci právě ještě více než realita okolo nich, jako kdyby prožívaly něco skutečného. Byli schopni žít zcela jiným životem, který vlastně z reálného pohledu vůbec neexistoval. Důkazy, že toho byly skutečně schopni, můžeme nalézt v jejich dílech, kde se setkáváme s popisem natolik reálným a věrohodným, jako kdyby se jednalo o skutečnost v nedávné době prožitou. Procházka v této souvislosti reaguje na názory té doby, že nelze psát o ničem, co autor na vlastní kůži neprožil. Jako příklad nesmyslnosti tohoto tvrzení uvádí díla velkých literárních představitelů, autorů novel popisujících události velkolepých postav, které na čtenáře působí skutečně reálně.

V závěru svého doslovu se autor pozastavuje nad fenoménem písemnictví, v němž je v každé době provolávána a uznávána určitá forma tvorby, jsou vyzdvihovány authority, které ostatní musejí uznávat a jim se podřizovat. Nic neprospívá umění lépe, než svoboda, literární revolucí tolik propagovaný umělecký individualismus. Proto je potřeba udržet jeho nezávislost a přežít veškeré útoky, které na něj ze všech stran narážejí. Také se zmiňuje o problému, který se v literatuře objevuje, a sice snaha co nejrychleji a nejpohodlněji dosáhnout úspěchu a prospěchu bez ohledu na prostředky. Mízí tím všechny hodnoty, kterými literatura oplývala a které je třeba uchovat pro její další přežívání. Aby se tak stalo, je nezbytné uchovat si svůj individualistický přístup, věřit ve svou pravdu a především v sebe sama.

3.7 Souhrn

Almanachu secese se tedy účastnili doboví umělci s různým uměleckým pojetím. Někteří svou tvorbu vyhranili do jednoho směru, jiní využívali pouze některé prvky. Příspěvky nashromážděné Neumannem proto působí rozličným dojmem. Setkáme se s básněmi optimistickými, poklidnými, útočnými nebo negativně zaměřenými, účel jejich autorů byl však stejný. Pojila je touha po sepjetí literární společnosti a snaha

obnovit hodnotu českého písemnictví, které by dodalo sebevědomí tomuto malému národu.

Moderní umělci, kteří odmítali počínání svých předchůdců, se však zcela nevyhýbali minulosti. Naopak se někteří vraceli ke svému šťastnému mládí a optimistickým ideálům, které byly časem vinou událostí v kulturním a politickém životě rozprášeny. Jejich požadavek modernosti měl co dočinění s prosazením subjektivního způsobu vyjádření. Inspiraci u minulých generací nalézáme v Zeyerově dramatu, ve kterém lze snadno odhalit podobnost a jakési vlastní zpracování části Michnovy *Loutny české*.

Almanach obsahuje tvorbu stylově nejednotných autorů ztvárňujících umění svým vlastním osobitým způsobem. Každý se uchyluje k prezentaci myšlenkových pochodů a skutečností jinak, z toho důvodu je nemožné sloučit tuto společnost pod jednotný názor, zabývat se těmitěž otázkami a společně putovat za stejným cílem. Navzdory různorodé příslušnosti k uměleckým stylům však lze vysledovat některé motivy, s nimiž se při četbě neustále setkáváme, ačkoliv jsou ovlivněny básnickovou osobností, a proto zpracovány vždy nějak odlišně.

Nejčastějším motivem, který se zde vyskytuje, je duše. Zapojením duše právě vzniká dílo se skutečným odrazem umělcova „já“. Narazíme na ni téměř v každém příspěvku. Autoři ji využívají jako místo, kam se lze uchýlit z nesnesitelné skutečnosti, jako svou část, ze které vycházejí jejich pocity a emoce, schránku, ve které ukrývají ideály zachované z mládí. Je pojímána jako všudypřítomná součást lidského bytí, která v sobě nese básnickovu osobnost a jedinečnost. Člověk bez duše je pouze fyzické hmatatelné tělo, k prožívání zkušeností je nezbytné zapojit tuto iracionální část.

Dále si lze při četbě *Almanachu* povšimnout kontrastů, které autoři využívají. Velice často především pro zdůraznění rozporu mezi mládím a stářím, ať se již zabývají společností (například poklidnější minulost a nynější neustálé rozbroje v říši v otázce zrovnoprávnění češtiny a němčiny) nebo prostý smutek, zvědavost a přirozená obava člověka ze smrti. Zde narazíme na další používaný motiv. Smrt v sobě nese tajemství, proto láká především dekadentně zaměřené autory. Pro účastníky Katolické moderny zase představuje počátek šťastného života po boku Krista, který bude vykoupením z nenaplnující skutečnosti. V *Almanachu* se díky příspěvkům katolických básníků setkáváme s více náboženskými motivy.

Především básníci nejmladší generace, kteří konečně začali splňovat představy literární kritiky v otázce subjektivismu, a mezi které řadíme Otokara Březinu a Karla

Hlaváčka, přicházejí s novými možnostmi působení na čtenáře. Jejich poezie dává do pohybu adresátovy smysly líčením hudebnosti okamžiku, zdůrazňováním kontrastu mlčení a výkřiků, světla a tmy a využíváním celé škály jeho intenzity. Jejich verše přinášejí něco dosud nevyužívaného a proto se svou originalitou dostávají do popředí moderního literárního společenství.

Motiv barev je hojně využíván, a to právě opět především s kontrastem, který pomáhá silně působit na čtenářovu fantazii. Nejčastěji tedy narazíme na černou a bílou, která je efektivně doplněna barvou rudou.

V otázce kontrastu si dále můžeme povšimnout již zmiňovaného optimismu a pesimismu, víra v lepší budoucnost nebo unikání do jiných dimenzí z důvodu nemožnosti zvrátit všechno špatné. Na základě toho se střídá motiv štěstí a smutku, naděje a ztracených iluzí, touha po společnosti a krása z odloučení, svoboda člověka a zároveň pouto ke společnosti.

Problémy společnosti nacházíme v poezii Březinově a dále ve verších Jiřího Karáska. Také S. K. Neumann se zabýval touto otázkou, po celý svůj život považoval pouto jedince ke společenství za přirozené, proto se zabýval otázkami soudobých nerovností v lidské pospolitosti. V této souvislosti je také nezbytné zmínit jeho snahu o prosazení žen do politických a společenských záležitostí. V *Almanachu* publikovala pouze jedna žena, převaha mužské aktivity je v této době nesporná.

Také motiv ženy je v příspěvcích hojně užívaný. Obraz ambiciózní ženské postavy, která se snaží prosadit a dokázat, že je schopna dosáhnout stejného postu jako postava muže, je zobrazen v románové kapitole Luisy Zikové. Příspěvek zaslaný Karlem Kamínkem, také využívá v hlavní roli ženu, a sice se zabývá jejími vnitřními pochody. Tento motiv je při užívání mužem-básníkem pojímán především jako objekt touhy a lásky. Jsou zdůrazňovány její ženské rysy, což lze následně z *Almanachu* vydělit na verše eroticky laděné a na verše, ve kterých je důležitou ženskou funkcí mateřství.

Jako zdroj pokušení je užíván nejen motiv ženy, ale také vína. Lze ho chápat jako prostředek sblížení, podpora veselí a zábavy.

Neopomenutelným prvkem, hojně užívaným v celé sbírce příspěvků, je příroda. Líčení krajiny jako hlavní téma básně nebo pouze jako prostředek dokreslující situaci. Motivy exotických květin, lesů, sadů, ubíhající vody, hory, oblaka, východ slunce, záře měsíce a mnoho dalších nalezneme téměř na každé stránce. Příroda k poezii neodmyslitelně patří, doplňuje představu romantičnosti, jemnosti i hrůzy. Je možné s ní

spojit mnoho barev, zvuků a vůní, čehož se zdařile ujali především již zmínění nejmladší básníci.

V jedné z předchozích kapitol jsme se zabývali Českou modernou. Toto uskupení sepsalo svůj vlastní *Manifest*, na který bezprostředně reagoval S. K. Neumann svým počinem. Tehdy jedenadvacetiletý básník nebyl, jako mnozí, spokojen s politickou ani s kulturní situací. Jeho touhou bylo spojit veškeré literáty do jednoho pevného společenství. Požadavky manifestátorů se mu velice zamlouvali, proto se po konečném neúspěchu *Manifestu* rozhodl zaslat prosby umělcům, aby tvorbou společně bojovali za vlastní ideály.

Neměl sepsané žádné konkrétní body svého programu, pouze zval osobnosti do „moderního tábora“.⁷⁰ Tím jim nechával značnou volnost, neboť každý mohl zaslat příspěvek podle svého uvážení a s vlastním specifickým posláním. V *Manifestu* naopak zase nebyla zveřejněna žádná konkrétní tvorba, jednalo se pouze o sepsání konkrétních požadavků.

Společným cílem *Manifestu České moderny* a *Almanachu secese* bylo přivést do umění nové prvky, skoncovat s neustálým přejímáním cizích forem a myšlenek. Proto se razantně stavěli proti starší literární generaci a za prvořadé považovali zapojení umělcovy osobnosti do tvorby, která tím získala na originalitě a odrážela jeho individualitu. Aby bylo možné tímto stylem oficiálně tvořit, je nezbytné splnění dalšího bodu, který je v *Manifestu* zmiňován, a který zdůrazňuje také Neumann, a sice svoboda slova. Tímto se dostáváme spíše k otázce politické a společenské.

Jak jsem již uváděla, ženská otázka visela nedořešená ve vzduchu. Neumann i jeho příspívatelé se tomuto tématu nevyhýbali, v *Manifestu* se setkáváme s konkrétním požadavkem přístupu ženy do sociálního a kulturního života.

Společná nespokojenost obou aktivních skupin byla mimo literární dění podmíněna také politickou situací. Neutišenost doby z důvodu sociální nerovnosti a celkového postavení českých zemí v říši způsobovala vlny nepokoje. Nástup mladočeské strany do čela vlády sice vypadal po stagnující situaci za strany staročeské velice slibně, postupem času však jejich nezdařilé pokusy o zlepšení opět nepřinesly nic nového. Literární kritika i básnictví tedy odráží tuto nepřijemnou skutečnost, ať již přímou snahou o řešení problému nebo pouze jejím zmiňováním.

⁷⁰ Neumann, S. K. [předmluva]. In: *Almanach secese*. Praha : Na strojích Emanuela Stivína, 1896. s. 11.

Neumann se svým úmyslem spojit síly a vytvořit literární společnost, která zastává obdobné hodnoty, neuspěl, oslovení i účastníci se dál věnovali samostatným činnostem, a *Almanach secese* skončil bez větší odezvy podobně jako *Manifest České moderny*. Jeho přínosem však byl počátek formování nové literární skupiny, kterou byla Katolická moderna.

ZÁVĚR

Tématem mé bakalářské práce byl *Almanach secese* v dobových polemikách. Mé bádání je rozděleno do tří kategorií, které jsou následně blíže specifikovány svými podkapitolami.

První kapitola nastiňuje historické souvislosti odehrávající se v době vzniku *Almanachu secese*. Podkapitola s názvem Politická situace je rozdělena do dvou polovin devadesátých let.

V první polovině se věnuji událostem kolem poklesu staročeské strany z důvodu jejich snahy uklidnit situaci podepsáním jedenácti punktů z roku 1890, které měly rozdělit české země na část německou a česko-německou. Němci z této dohody odcházejí jako vítězové, vlastenectví českých zemí upadá v ohrožení. Staročeši tímto krokem přicházejí o velkou důvěru svých voličů, kteří se přiklánějí k jejich opozici, a proto v březnu 1891 usedá do čela vlády mladočeská strana. Punktace nebyly uzákoněny, avšak přinesly úpadek staročechů. Mladočeši se z počátku své vlády pokoušejí navázat kontakt se všemi existujícími stranami, avšak později zjišťují, že všem nelze vyhovět, a zhotovují svůj vlastní program.

V počátcích devadesátých let se začíná rýsovat skupina, které se říkalo Omladina. Jednalo se o generaci studentů a mládeže, opovrhující současnou politickou a sociální scénou, ve které má hlavní slovo buržoazie. Se skupinou zprvu sympatizovala mladočeská strana, spojovala je jejich touha po osamocení češtví. Později se však omladinářské hnutí začíná rozmáhat, jejich aktivity nabírají na agresivitu a v únoru 1894 probíhá zatýkání mladých vzbouřenců. Soudní líčení je také důvod, proč se s nimi následně mladočeši rozcházejí.

Druhou polovinu devadesátých let opět ve vládě zastává generace mladých politiků. Do vlády ve Vídni dosedá Kazimir Badeni, který slibuje nadstranickou vládu a snaží se o přívětivý přístup k českým zemím. Neustálé diskuze o státoprávním programu vedou k reformě volebního práva, Badeni seznamuje vládu s novými jazykovými nařízeními, které by zrovnoprávnily češtinu s němčinou. Tento velký krok kupředu by zapříčinil přiblížení se vzniku českého státu. Ze strany Němců se však setkává s razantním odmítnutím, svůj nesouhlas dávají najevo krvavými

demonstracemi, které jasně utvrzují české politiky, že Badeniho nařízení nemohou být vládou odsouhlaseny.

Druhá podkapitola se věnuje krátké charakteristice politických stran, které se v devadesátých letech objevovaly na scéně. Jednalo se o Národní stranu – neboli staročechy, Národní stranu svobodomyšlnou – neboli mladočechy a dále Strana konzervativního velkostatku, Katolické strany, Agrární strana, Strana radikálně pokroková, Národně sociální strana, Strana státoprávně radikální a Československá sociálně demokratická strana dělnická.

Závěrečná podkapitola historických souvislostí shrnuje celkovou situaci, která se bezprostředně odrážela na pozadí literární tvorby

Druhá kapitola se věnuje kulturním souvislostem, především situaci v českém písemnictví.

Zabývám se zde otázkou České moderny, která se začíná vyvíjet na počátku 90 let 19. století. V tomto období se střetává mnoho literárních směrů, společná jim je touha umělce osvobodit se a experimentovat. Do své tvorby vkládají sebe samotné, unikají před skutečností a zdůrazňují osobní prožitek. Za svůj život se umělci mnohdy pokoušejí nalézt ideálně vyhovující sebevyjádření, proto vystřídají i několik uměleckých směrů. Nastupující generaci je společná touha po originalitě a odmítání tradic. Jejich názor na funkčnost literatury se nepřehlédnutelně liší od jejich předchůdců. Ti mnohdy čerpají ze života obyčejného venkovského lidu, jejich básně jsou vlastenecky a politicky zaměřené a pevně zakotvené v tradici. Mladá generace nevěří vládnoucí třídě, pokouší se nalézt své vlastní řešení. Nevyhýbají se nežádoucím tématům, v básních je jejich hlavním cílem odpoutat se od epigonu a zobrazit v nich obsah umělcovy duše. Názory a styly však nejsou zdaleka jednotné, část umělců například využívá přímý jazyk pro zobrazení skutečnosti, jiní formují vznik českého symbolismu, který zastírá jasné vyznění básně.

K České moderně neodmyslitelně patří jejich počín *Manifest České moderny*, kterému je věnována následující podkapitola. Jeho hlavním iniciátorem byl Josef Svatopluk Machar, k němu se přidalo dalších jedenáct výrazných osobností. Zaměřovali svůj program jak na stránku politickou tak i kulturní. V první části zmiňují svůj nesouhlas s vládou a jejich prací, která nese výhody pouze jim samotným, staví se proti planému vlastenčení, přetvářce a proti šovinismu. Naopak navrhují humaní sblížení se s německými krajany, neboť jazyk jako takový nikdo člověku upřít nemůže. Také zde

nalezneme zmínku o nutnosti angažovat ženy v sociální i kulturní sféře. Ve druhé části se zabývají otázkou české literatury. Odmítají starou generaci spolu s jejich přejímáním cizích forem, zdůrazňují autorské „já“ a v neposlední řadě se snaží prosadit literární kritiku jako samostatný žánr. *Manifest české moderny* byl vydán, ale tím jeho působení také končí.

V další podkapitole je řeč o literární kritice. Jejím cílem bylo osvobodit kulturu, zapojit do tvorby sebe samotné a vyhnout se neustálému opakování básnických vzorů. V 90. letech se objevuje rozpor mezi jedincem a společností. Část generace se přiklání k naprosté izolaci, oprostění se od všech sociálních vazeb, druhá část naopak zdůrazňuje potřebu lidské pospolitosti. Vznikají tím v literatuře dva samostatné tábory. Literární kritika považuje za důležité oba názory, přichází nový obrat, ve kterém kritik využívá subjektivismus i pohled na vnější svět. Přebírá tak odpovědnost za společnost. Věnují se rozboru díla a následně polemikou rozdílných názorů. Jejich cílem je vynést soud a stát se tak společenským činitelem. Zprvu kritika vše pouze neguje, avšak s příchodem básníků Neumanna, Březiny a Hlaváčka se konečně dočkává nového vývoje české poezie.

Ve třetí a poslední kapitole se zabývám samotným *Almanachem secese*. První podkapitola je věnovaná charakteristice secese jako uměleckého směru a životního stylu. Lze ji přiblížit souslovím „umění pro umění“, neboť z praktického hlediska nemá funkčnost. Jedná se o ornamentální, bohatě zdobený směr, který se odráží v životním stylu bohatých lidí.

Druhá podkapitola krátce hovoří o postavě S. K. Neumanna, který je považován za hlavního aktéra *Almanachu secese*.

Třetí podkapitola nás uvádí do problematiky samotného *Almanachu*, ve které zmiňuji nezbytné informace k tomuto tématu.

Následující tři podkapitoly jsou již věnovány mé interpretaci konkrétního materiálu, který jsem v *Almanachu secese* našla. Zmiňuji zde odmítavé reakce, které Neumann na své pozvánky k účasti od umělců obdržel, následuje krátké seznámení s jednotlivými jmény všech účastníků a analýza jejich příspěvků. Za nimi se setkáváme s doslovem, který sepsal přední český dekadent Jiří Karásek ze Lvovic. Zaobírá se v něm otázkou stavu české literatury.

Poslední podkapitola obecně shrnuje všechny příspěvky. Dále vytyčuje nejčastěji se opakující motivy, s nimiž se při čtení setkáváme. Na posledních řádcích

své bakalářské práce vedle sebe stavím *Manifest České moderny* a na něho navazující *Almanach secese*, které měly obdobné myšlenky, avšak také bohužel společný předpoklad k neúspěchu.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Primární literatura:

Bible : překlad 21. století. [vedoucí projektu Alexandr Flek ; odborná spolupráce Jiří Hedánek, Pavel Hoffman, Zdeněk Sýkora]. Praha : Biblion, 2009. 1564 s.

NEUMANN, Stanislav Kostka, et al. *Almanach secese*. Praha : Na strojích Emanuela Stivína, 1896. 79 s.

Sekundární literatura:

BURIÁNEK, František. *Česká literatura XX. století*. Praha : Československý spisovatel, 1981. 345 s.

ČÍŽEK, Antonín, HAJN, Alois. *Proces s tak zvanou Omladinou*. V Kolíně : Nákladem Al. Hajna, 1894. 441 s.

EFMERTOVÁ, Marcela. *České země v letech 1848-1918*. Praha : Libri, 1998. 463 s.

KREJČÍ, Karel. *Česká literatura a kulturní proudy evropské*. V Praze : Československý spisovatel, 1975. 387 s.

KŘEN, Jan. *Dvě století střední Evropy*. Praha : Argo, 2005. 1109 s.

KŠICOVÁ, Danuše. *Secese: Slovo a tvar*. Brno : Masarykova univerzita, 1998. 320 s.

LANTOVÁ, Ludmila. *Hledání hodnot : (o literární kritice devadesátých let)*. Praha : Academia, nakladatelství Československé akademie věd, 1969. 75 s.

LEHÁR, Jan, et al. *Česká literatura od počátků k dnešku*. Praha : NLN, 2004. 1078 s.

MACHAR, J. S. *Konfese literáta*. Praha : Československý spisovatel, 1984. 354 s.

MUKAŘOVSKÝ, Jan. *Dějiny české literatury III*. Praha : ČSAV, 1961. 631 s.

MUKAŘOVSKÝ, Jan. *Dějiny české literatury IV*. Praha : Victoria Publishing, 1995. 714 s.

PERNES, Jiří. *Spiklenci proti Jeho Veličenstvu : historie tzv. spiknutí Omladiny v Čechách*. Brno : Barrister & Principal, 2001. 337 s.

ŠALDA, F. X. *Boje o zítřek ; Duše a dílo*. Praha : Melantrich, 1973, 473 s.

URBAN, Otto. *Česká společnost 1848-1918*. Praha : Svoboda, 1982. 690 s.

URBAN, Otto. *V barvách chorobných : idea dekadence a umění v českých zemích 1880-1914*. [Praha] : Obecní dům, 2006. 409 s.

VESELÝ, Antonín Pravoslav. *Omladina a pokrokové hnutí : trochu historie a trochu vzpomínek*. V Praze : Nákladem polit. klubu omladinářů devadesátníků, [19--]. 262 s.

VOJTĚCH, Daniel. *Vášeň a ideál : na křižovatkách moderny*. Praha : Academia, 2008. 273 s.

Online:

ŠALDA, F. X., MACHAR, J. S. et al. Manifest České moderny. In: *Rozhledy* [online]. 1895 [cit. 2012-04-10]. Dostupné z: <http://www.ceskaliteratura.cz/dok/mmoderny.htm>.